

בעזרת השם יתברך

קונטרס

לשון קדשו

דברות קודש של כ"ק מרן אדמו"ר רבן של ישראל

רבינו יואל טייטלבוים זללה"ה

אבדק"ק סאטמאר יע"א

וגאב"ד עיה"ק ירושלים תובב"א

דברי פתיחה לתלמידי הישיבה

בחזקתי תשב"ז

אם פֿחֶקְתִּי תִלְכּוּ, שֶׁתְּהִיוּ עִמָּלִים פִּתְוֹרָה

- ברש"י: וְרָדוּ בָכֶם שְׁנֵאֵיכֶם, שהם מחפשים אחר 'המטמוניות'. והיינו הפנימיות שבלב • עולם הזה הוא עולם הנסיון, ואין בו שום ענין שהוא כולו טוב ואין בו מקום למעות, ולכן אפילו בהתורה עצמה יש בה סם חיים והיפוכו • ג' מדות יש בישראל, רחמנים ביישנים וגומלי חסדים • גם במדות טובות יש אופנים שאין להשתמש בהם, ובמדות רעות יש אופנים שראוי להשתמש בהם, והכל לפי צורך עבודת ה' וכבוד שמים • לסלק שמעתא אליבא דהלכתא הוא רק על ידי עזר ממרום, ועל ידי היגיעה בתורה זוכין לזה • עם ליצנות יכולין להכחיש אפילו שמש בצהרים • מדת הגאווה שהארם נולד בה, הוא השורש לכל המדות רעות, ודעו נפסדות • שלא לשפוט בדעת עצמו, אף כשרוצה לשם שמים, רק להכניע עצמו ולציית להגדולים ממנו •

נעתקו בלשון אידיש

בהוספת ביאורים והערות

להבנת הענין

שנת תשפ"ז לפ"ק

יצא לאור ע"י מערכת לשון קדש

כל הזכויות שמורות ואיסור השגת גבול ידוע © Copyright

צו מנדב זיין רופט: 1-718-388-5519 | אויטאמאטיש דורך קרעדיט קארד: 845-366-2793 #1700

לשון קדש - קונטרס שנו
17 מינוט) זייער קלאר * * * *

לשון קדש: 929-522-1515

קול אוצר יהודא ברוקלין: 718-298-4641
ארץ ישראל: 072-2223419
79 → 2 → 3 → 10 → 27. 5

ארץ ישראל: 072-3275205
ענגלאנד: 0330-350-3110
פּעקס: 718-650-2970

דרוק 1 דערנאך 356 פאר די רעקארדינג פון די וואך. פאר הערות דרוק 3

♦ ברכת מזל טוב ♦

הר"ר אברהם יצחק מערץ הי"ו (בר יושע מתת'')

לאירוסים בתו - עב"ג החתן אלימלך נ"י
בן הר"ר שלמה חיים פילאפף הי"ו

הר"ר אלעזר פריעד הי"ו

לאירוסים בנו החתן חיים מרדכי נ"י - עב"ג בת
הר"ר משה זילבערשטיין הי"ו (בר יצחק)

♦ וְהָם יֵעָלוּ לְזָכְרוֹן ♦

הרה"ח הנודע במדותיו הנפלאים, פעל ועסק בבניית העיר קרית יואל, ולהעמיד קרן הקדושה והצניעות, הקים בנינים לת"ת ומוקואות, וגמל חסד עם המתים והחיים

רבי אברהם יושע ז"ל ווערצבערגער

בן הרה"ח ר' יחזקאל הלוי ז"ל

נחמנה ע"י רביה"ק ז"ע להיות משמש בקרית יואל זצ"ו
נפטר כ"ד אייר תשע"ח

הנה"צ המפורסם, מרביץ תורה, מוכה את הרבים, קרוב לבבות לתורה, שלוחו של רביה"ק ז"ע להרמת הרת בלאם אנושעלעם, מכותבי דברי תורתו, וע"פ פקדתו ניהל מוסדותיו מו"ב שנים

רבי יהושע העשל זצ"ל דייטש

אבר"ק פריימאן, בעמ"ס קוורטם השבת, מעיני הישועה ושאים

בן החסיד המפורסם ר' יחזקאל שרגא הלוי ז"ל
נפטר כ"ה אייר תשס"ג

הרה"ח המופלג, ירא שמים ומדקדק במצות, אהוב על הבריות, שקד על דלתי התורה, ודבוק בספר מרן רביה"ק ז"ע

רבי ישראל ז"ל ראזענבערג

בן הרה"ח ר' יעקב זאב ז"ל

נפטר כ"א אייר תשס"ח

הרה"ח אהוב על הבריות, בעל מדות טובות וישרות, רודף צדקה וחסד, הצטיין בקיום מצות כיבוד אב ואם, ופעל ועשה לטובת תינוקות של בית רבן וקיום בתי החינוך

רבי מנחם זאב (מענדל) ז"ל הירש

בן הרה"ח ר' אברהם אבא ז"ל

נפטר כ"ה אייר תשנ"ט

האשה החשובה והצנועה, דיבורה היתה באמנות ה', מדקדקת במצות, כפה פרשה לעני, בעלת לב טוב, ואוהבת על הבריות

מרת אסתר ע"ה לעפקאוויטש

בת הרה"ח ר' משה הלוי ז"ל

אשת הרה"ח ר' מנחם גדלי' ז"ל

נפטרה כ"א אייר תשס"ו

האשה החשובה והצדקנית יראת ה', התרחקה ממותות, תפלותיה ברמנות ובתחנונים, שמרה פיה ולשונה, ביתה פתוח לאורחים, ובחוריו ארענעניגאן אכלו תמיד על שולחנה

מרת סילקא ע"ה בראך

ב"ר אברהם צבי הכהן ז"ל

אשת הרה"ח ר' חנני' יום טוב ליפא ז"ל

נפטרה כ"ה אייר תשנ"ו

הרבנית הצדיקת מרת
אלטא ח' שרה יהודית ע"ה אשכנזי

בת רבי יקותיאל זלמן ז"ל ליפא זצ"ל

אשת הרה"ח ר' אלימלך זצ"ל

נאב"ד מעליבית - רב ויקל חות דעת סינעס

נפטרה כ"ד אייר תשפ"ד

נא להתפלל עבור הבחור חיים בן בת' לרפ"ש

הרה"ח רבי משה אפרים ב"ר ארי' ז"ל הערשקאוויטש - ווונתו מרת שפרה יענמא ע"ה ב"ר משה יודא ז"ל

מרת חיה רבורה ע"ה ב"ר מאיר ז"ל וויינשטמאק

קישויות ודקדוקים בפרשת בחקותי

ברש"י פירש אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, שתהיו עֲמִלִים בתורה

ס'שטייט אין די וואָכעדיגע סדרה, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, [אַז עטס וועטס] גיין אין די געזעצן, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ וְעֲשִׂיתֶם אֹתָם. זאָגט רש"י^א, אַם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, איך קען נישט זאָגן אַז ס'גייט אַרױף אויף שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת, ווייל [אויף] שְׁמִירַת הַמִּצְוֹת שטייט דאָךְ וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ, אָלֹא מֵאִי דאָס גייט נאָר אַרױף שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה.

קושיא א

ויש להבין למה נקרא עמל התורה בלשון 'חק', והלא בחלקי התורה ישנו גם מצות ומשפטים ועדות. ואם קאי על מצות לימוד התורה, קשה אדרבה המצוה הוא להבין מעמי הלימוד, ולא שיהיה חק בלי טעם (א) לכאורה, [דעם] שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה, וואָס רופט ער [עס] אָן [בלשון] בַּחֲקָתִי [דפירושו המצות שהם חק בלי טעם, והלא בכלל] לְמוֹד הַתּוֹרָה איז דאָךְ אַלדינגס [גם המצות שנקראים מצות ומשפטים ועדות]. [וועד שהוא אדרבה] פֶּאָרקערט [ווי א 'חק', שהרי מצות] לְמוֹד הַתּוֹרָה איז דאָךְ מ'זאָל פֶּאָרשטיין, מ'זאָל פֶּאָרשטיין וואָס מ'לערנט^ב. [ועל כל פנים] ס'איז נְכַלָּל אין דעם [הלימוד של] כָּל הַתּוֹרָה כּוּלָּהּ, [גם אותן מצות הנקראים בלשון] מִצְוֹת, מִשְׁפָּטִים, און עֲדוּת, [ולא רק 'חקים'].

קושיא ב

גם צריך ביאור הלשון 'תלכו' דייקא, דמה ענין הליכה שייך במצות לימוד התורה (ב) און וואָס איז דער [לשון] 'תִּלְכוּ' [אם קאי על לימוד התורה, ויותר היה ראוי לו לומר] אֵת חֲקוֹתֵי 'תִּלְמָדוֹ' מ'זאָל לערנען, וואָס איז דער תִּלְכוּ.

הקדמה לקושיא ג-ד

במדרש: אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, הו"ד חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. חשבתי ברכות וקללות, ברכות מאל"ף ועד תי"ו, קללות מן וי"ו ועד ח"א, ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר רבי אבין, אם נִכְיָתָם הריני הופך לכם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את תורתך, הדא הוא דכתיב אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ דער מדרש זאָגט^א, זה שאמר הכתוב (תהלים קיט, נט) חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. [און] דער מדרש זאָגט עטליכע פֿשְׁטִים אויף דעם חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי.

^א ברש"י (ג, כ): אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ. יכול זה קיום המצות, כשהוא אומר וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ, הרי קיום המצות אמור הא מה אני מקיים אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, שְׁתַּהֲיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה: וְאֵת מִצְוֹתֵי תִשְׁמְרוּ. הוּו עמלים בתורה על מנת לשמור ולקיים, כמו שנאמר (ואתחנן ה, א) וּלְמַדְתֶּם אֹתָם וּשְׁמַרְתֶּם לַעֲשֹׂתָם.

^ב ועיין עוד באורך ביואל משה (ג, לה).

^ג בויקרא רבה (לה, א): אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, הדא הוא דכתיב חֲשַׁבְתִּי דְרָכִי וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. אמר דוד, רבש"ע בכל יום ויום הייתי מחשב ואומר למקום פלוני ולבית דירה פלונית אני הולך, והיו רגלי מביאות אותי לבתי כנסיות ולבתי מדרשות, הדא הוא דכתיב וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. ○ רבי הונא בשם רבי אחא אמר, חשבתי מתן שכרן של מצות והפסדן של עבירות, וְאֶשְׁכַּח רִגְלִי אֶל עֲדָתִיךָ. ○ רבי מנחם חתנא דרבי אלעזר ברבי אבינא אמר, חשבתי מה שכתבת לנו בתורה אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ, ומה כתיב תמן, וְנִתְּנָה שְׁלוֹם בְּאֶרֶץ, ואם לא תִשְׁמְעוּ לִי מה כתיב תמן, וְיִסְפְּתִי לְיִסְרָה אֶתְכֶם. ○ רבי אבא ברבי חייא בשם רבי יונתן אמר, חשבתי ברכות, חשבתי קללות, ברכות מאל"ף ועד תי"ו, קללות מן וי"ו ועד ח"א, ולא עוד אלא שהן הפוכות. אמר רבי אבין, אם נִכְיָתָם הריני הופך לכם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את תורתך, הדא הוא דכתיב אם בַּחֲקָתִי תִלְכוּ.

צום סוף זאָגט ער, אמר רבי אבא, אמר דוד, חשבתי מה שכתוב בתורה, חשבתי בְּרָכוֹת וקְלָלוֹת, בְּרָכוֹת מֵאֲלֹ"ף עַד תִּי"ו, די בְּרָכוֹת זענען פון אֲלֹ"ף ביז תִּי"ו, און די קללות זענען פון וֵא"ו ביז ק"א. ולא עוד אלא שהן הפוכות, זיי זענען פאַרקערט. אמר רבי אבין, אם זכיתם, אז איר וועט זוכה זיין, הריני הופך לכם קללות לברכות, אימתי כשתשמרו את התורה, לכך נאמר אם בְּחַקְתִּי תִלְכוּ.

ה קושיא ג

ויש להבין הכוונה בענין החשבון שעשה כי הברכות הם מאלף ועד תי"ו, והקללות מו"ו עד ה"א. וכן מהו הכוונה במה שאמר ולא עוד אלא שהן "הפוכות"

ג) (ויש להבין) וואָס איז דער פֿשט [אז] דאָ אַט האָט ער גערעכנט דעם חֲשֹׁבוֹן [וברכות וקללות, און] דעם האָט אים געברענגט דערצו [להשיב רגליו אל עדותיך, ווען] ער האָט געזען דעם חֲשֹׁבוֹן [שהברכות הם] פון אֲלֹ"ף ביז תִּי"ו, און דעם איז פון וֵא"ו ביז ה"א. און [דעם אז] דאָס איז הַפּוֹכוֹת, וואָס איז אַ נפקא מינה אַז ס'איז הַפּוֹכוֹת.

ו קושיא ד

וכן צריך ביאור מה שמסיים אם זכיתם הריני 'הופך' לכם מקללות לברכות, מהו לשון הפיכה. ועוד דיותר טוב שלא יהיו הקללות מעיקרא כלל, ולא שיהיו ויצטרך אחר כך להוסיף לברכות

ד) (גם צריך ביאור מה שמסיים) אם זכיתם הריני 'הופך' לכם [איך וועל ענק] 'איבערקערן' מקללות לברכות. [ועוד הלא יותר טוב דמעיקרא] זאָלן זיי גאָרנישט זיין, ווער ברויך זיי דען מ'זאָל זיי איבערקערן, ס'איז בעסער אַז זיי זאָלן גאָרנישט זיין.

קושיא ודקדוקים במאמרי חז"ל

בענין עסק התורה והמצוות

איך וועל נישט מאַריר זיין, איך וועל זאָגן בַּקְצוֹר אַפָּאָר ווערטער צום ענין, נישט קיין אַריכות.

ח

בגמרא סוטה בענין החילוק שבין תורה ומצוה, מביא מִשְׁלַּח מִאֲחֵד שְׁהוּלָךְ בדרך באישון לילה, ונודמן לו נר להאיר לו, אבל עדיין התיירא מן החיות ולסטים, עד שעלה עמוד השחר וניצול גם מזה. אבל עדיין לא ידע באיזה דרך לילך, וכשהגיע לפרשת דרכים ניצול גם מזה

די גמרא זאָגט אין סוטה דף כ"א', די גמרא רעכנט אויס [החילוק שבין תורה למצוה, אז] די תורה הקדושה איז מגינה ומצלת [אף בעידנא דלא עסיק בה].

¹ שמתחיל באות אל"ף שבתיבת 'אם' בְּחַקְתִּי, ומסיים באות תי"ו שבתיבת 'קִוְיָמִית'.

² שמתחיל באות וֵא"ו שבתיבת 'וְאָם' לא תִשְׁמְעוּ לִי, ומסיים באות ה"א שבתיבת 'וְאֵין קִנְיָה'.

³ שבהקללות האותיות שבראשו וסופו הם היפוך סדר האותיות, דהוא"ו קודם לה"א.

⁴ בגמרא סוטה (כא.): ויש זכות תולה ג' שנים כו' (מתניתין שם, לענין סוטה). זכות דמאי (פירשי: זכות דמאי מגינה כל

כך), אילמא זכות דתורה [שהיתה עוסקת בתורה], הא אינה מצווה ועושה היא [נכתוב (עקב יא, ט) וְלִמְדָתָם אִתָּם אֶת בְּנֵיכֶם, ולא את בנותיכם (קידושין כט:)], וכיון דאינה מצווה אין שכרה גדול כמצווה ועושה]. אלא זכות דמצוה, זכות

דמצוה מי מגנא כולי האי, והתניא את זו דרש רבי מנחם בר יוסי, פי נר מְצִינָה וְתוֹרָה אוֹר (משלי ו, כג), תלה

הכתוב את המצוה בנר, ואת התורה באור, את המצוה בנר, לומר לך מה נר אינה מגינה אלא לפי שעה, אף מצוה

אינה מגינה אלא לפי שעה. ואת התורה באור, לומר לך מה אור מגין לעולם, אף תורה מגינה לעולם. ואומר

(משלי ו, כב) בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אִתָּךְ וגו', בְּהִתְהַלֵּךְ תִּנְחָה אִתָּךְ זה העולם הזה, בְּשִׁכְכָךְ תִּשְׁמַר עֲלֶיךָ זו מיתה,

וְהַקִּיצוֹת הִיא תִּשְׁחָף [תליץ בערך את זכותך] לעתיד לבא. מִשְׁלַּח לְאֹדָם שְׁהִיָּה מֵהֶלֶךְ באישון לילה ואפילה,

ומתיירא מן הקוצים ומן הפחתים (גומות) ומן הברקנים, ומחיה רעה ומן הליסטיין, ואינו יודע באיזה דרך מהלך.

[ומביא שם הגמרא מברייתא] מְשַׁל לְאַחַד שְׁהִיָּה מְהֵלֶךְ בְּדֶרֶךְ, עַר אִיז גַּעגָּאָנְגֶען אויפֿן וועג, פֿאַישׁוֹן לִילָה, בִּי דִי נאַכט אין דִי טונקל, וְהָיָה מִתְּיָרָא הָאֵט עַר זִיךְ גַּעפֿאַרְכֶּטֶן מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַבְּרָקִיִּים^ה, [מיני] דערנער, וּמִן הַחַיִּית וּמִן הַלֶּסְטִים, וְאִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ הוּא מְהֵלֶךְ, עַר הָאֵט נִישַׁט גַּעוואוסט וועלעכֿן וועג צו גיין.

נִיִּדְמֵן לּוֹ גַּר בִּידוֹ, [אן] אַבּוּקָה, הָאֵט עַר באַקומען אַ לעכט, הָאֵט עַר זִיךְ שוין נִישַׁט גַּעפֿאַרְכֶּטֶן פֿאַר קוֹצִים און פֿאַר קיין בְּרָקִיִּים, אָבֶל עֲדִיין הָיָה יָרָא מִן הַחַיִּית וּמִן הַלֶּסְטִים הָאֵט עַר ווייטער מוֹרָא גַעהאַט, [דכוּמֵן שְׁהוּא] לִילָה אִיז דַּעַר דֶּרֶךְ [שִׁמְסִתּוּכִּים בּו חַיִּית וּלֶסְטִים, שְׁאֵז הִזְמֵן שְׁנִיתֵן] דַּעַר רְשׁוֹת פּוֹן דִּי מַחְבְּלִים^ו, פּוֹן מְזִיקִים, פּוֹן דִּי לֶסְטִים, פּוֹן דִּי רוֹצְחִים.

[אַבער] כְּשֶׁהָאִיר הַיּוֹם, ס'איז לעכטיג געוואָרן, אִיז עַר שוין נִיצוֹל פּוֹן דִּי חַיִּית און פּוֹן דִּי לֶסְטִים, [ווייל] ס'איז בִּישְׁטָאָג שוין. וְעֲדִיין אִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ הוּא מְהֵלֶךְ, הָאֵט עַר דָּאָךְ אָבער ווייטער נִישַׁט גַּעוואוסט וואו זאָל עַר גיין, וואו אִיז דַּעַר וועג. [אמנֵם] כִּיּוֹן שְׁהִיָּע לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים [ושם הכיר את דרכו], נִיצוֹל מְכוּלָם.

ט

ובביאור הנמשל של פרשת דרכים, מסים בגמרא דהוה תלמיד חכם דסלקא ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, ויודע את הדרך אשר ילך בה בדבריו התורה

פרעגט די גמרא, וועלעכעס איז דאָס [בהנמשל, דער] הִיָּע לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, וויל די גמרא זאָגן, אִיין מאַן דאָמַר [רב חסדא] זאָגט, [זשה] יוֹם הַמִּיתָה.

נדמנָה לּוֹ אַבּוּקָה שֶׁל אור, נִיצַל מִן הַקּוֹצִים וּמִן הַפּחֲתִים וּמִן הַבְּרָקִיִּים, [נֶכַךְ זָכָה לְקִיִּים מְצוּה, נִיצַל מִמַּקְצַת פּוֹרַעֲנִיּוֹת]. וְעֲדִיין מִתְיָרָא מַחִיָּה רַעָה וּמִן הַלִּיסְטִין [שְׁדִרְכֵּן לִילֶךְ בְּלִילָה, פֶּן יַפְעוּ בּוֹ, דְּכֹתִיב (תהלים קד, ט) תִּשֶׁת חֲשִׁךְ וְהָיָה לְלֵילָה, בּוֹ תִרְמַשׁ כָּל חִיתוֹ יָעַר], וְאִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ מְהֵלֶךְ, כִּיּוֹן שְׁעֵלָה עֲמוּד הַשַּׁחַר, נִיצַל מַחִיָּה רַעָה וּמִן הַלִּיסְטִין, [וואָף כאן, זָכָה לְתוֹרָה, נִיצַל מִן הַחֲטָא וּמִן הַיִּסּוּרִין]. וְעֲדִיין אִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ מְהֵלֶךְ [שְׁמאַ יִכְפֵּנו יִצְרוֹ לִיבְטַל, וְיִשׁוּב עָלָיו יִצֵּר הָרַע וּפּוֹרַעֲנִיּוֹת], הִיָּע לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים [ושם הכיר את דרכו], נִיצַל מְכוּלָם, [וואָף כאן, הִיָּע לְיוֹם הַמִּיתָה וְלֹא פִירַשׁ מִן הַתּוֹרָה עַד יוֹם מוֹתוֹ, נִיצַל מְכוּלָם. וְהִכִּי מִפְּרָשׁ לֵה לְקִמְיָה]. דַּבַּר אַחֵר עֲבִירָה מְכַבֶּה מְצוּה [שִׁכַּר מְצוּה], וְאִין עֲבִירָה מְכַבֶּה תּוֹרָה [שִׁכַּר מִי שֶׁסָּעַק בְּתוֹרָה קוֹדֵם לָכֵן, אֲלֵמָא מְצוּה לֹא מְגַנָּא כּוּלִי הָאֵין, שְׁנַמְנָר (שיר השירים ח, ז) מִלִּים רַבִּים לֹא יוֹכֵל לְכַבּוֹת אֶת הָאֶהָבָה נוֹו תּוֹרָה, דְּכֹתִיב (שיר השירים ב, ד) הִבְיָאֵנִי אֶל בֵּית הָאֵין וְדִגְלוּ עָלַי אֶהָבָה, יִין (בגיטריא) סוד].

○ אִמַּר רַב יוֹסֵף [לְעוֹלָם מְגִינָה עַל הַיִּסּוּרִין הַרְבֵּה, וְמַאי אִינָה מְגִינָה דְּקָאמַר בְּלִישְׁנָא קָמָא, מִן הַחֲטָא שְׁלֹא יִתְקַפְּנוּ יִצֵּר הָרַע קָאמַר], מְצוּה, בְּעִידָנָא דְּעִסְקִי בָּהּ [וְהִיָּינוּ לִפִּי שְׁנֵה דֶאֱמַר] מְגַנָּא [מִן הַיִּסּוּרִין] וּמַצְלָא [מִיִּצְרָה הָרַע, שְׁלֹא יִכְשִׁילֵנוּ לְחַטָּא], בְּעִידָנָא דְּלֹא עִסְקִי בָּהּ [מִשְׁנַגְמַר הַמְצוּה וְאִינוּ עִסְקִי בָּהּ], אֲגוּנִי מְגַנָּא [מִן הַפּוֹרַעֲנִיּוֹת], אֲצוּלִי לֹא מַצְלָא, [וְדִקְדָּנִי בְּכִרְיָתָא עֲבִירָה מְכַבֶּה מְצוּה, לֹא מְהֵלֶךְ מִן הַיִּסּוּרִין קָאמַר, אֲלֵא מְלִיטוֹל שִׁכַּר לְעִתִּיד]. תּוֹרָה, בֵּין בְּעִידָנָא דְּעִסְקִי בָּהּ, וּבֵין בְּעִידָנָא דְּלֹא עִסְקִי בָּהּ, אֲמַאי לֹא הִיָּנָה עֲלִיָּיהוּ [מִיִּצְרָה הָרַע, שֶׁהַחֲטָאִים וְעִשָּׂאִים רַשְׁעִים גְּמוּרִים, כְּלוּמַר אֲמַאי לֹא תַצִּילֵהוּ מִן הַעֲבִירוֹת]. אֲלֵא אִמַּר רַבָּא, תּוֹרָה בְּעִידָנָא דְּעִסְקִי בָּהּ מְגַנָּא וּמַצְלָא, בְּעִידָנָא דְּלֹא עִסְקִי בָּהּ אֲגוּנִי מְגַנָּא, אֲצוּלִי לֹא מַצְלָא. מְצוּה בֵּין בְּעִידָנָא דְּעִסְקִי בָּהּ בֵּין בְּעִידָנָא דְּלֹא עִסְקִי בָּהּ, אֲגוּנִי מְגַנָּא אֲצוּלִי לֹא מַצְלָא. ○ רַבִּינָא אִמַּר לְעוֹלָם זָכוֹת תּוֹרָה [וְלֹא שְׁעוֹסֶקת בְּתוֹרָה, אֲלֵא שְׁטוּרַחַת בְּכֵנָה וּבְעֵלָה שִׁיעֶסְקוּ], וְדִקְאֻמְרַת אִינָה מְצוּה וְעוֹשָׁה, נָהִי דְּפִקְדוּרִי לֹא מִפְּקָדָא, בִּאֲגָרָא דְּמִקְרִי וּמִנִּיָּין [שְׁטוּרַחַת עַל בְּנֵיהֶן לְהַבְיָאֵן לְבֵית הַסֵּפֶר, לְקִרְוֹא מְקָרָא וּלְשַׁנּוֹת מִשְׁנָה] וְנִטְטֵן לְהוֹ לְגַבְרִיָּיהוּ [מִמַּחֲתִינֹת לְבַעֲלֵיהֶן שִׁיזְצִאֵין לְעִיר אַחֶרֶת לְלִמּוּד תּוֹרָה] עַד דָּאֲתוּ מִבֵּי מִדְרָשָׁא, מִי לֹא פִלְגָאן בְּהִידִיָּהוּ.

^ה ברקנים הוא מין קוצים, והוא נלשון הפסוק בספר שופטים (ח, יט): אֶת קוֹצֵי הַמֶּדְבָּר וְאֶת הַבְּרָקִיִּים.

^ט מלשון רש"י בפרשת בא (יב, כב): וְאֵתָם לֹא תִצָּאוּ אִישׁ מִפֶּתַח בֵּיתוֹ עַד בֶּקֶר וְגו'. מְגִיד שְׁמֵאֲחֵר שְׁתַּנְהָה רִשְׁתוֹ לְמַשְׁחִית לְחַבֵּל, אִינוּ מַבְחִין בֵּין צִדִּיק לְרָשָׁע. וְלִילָה רְשׁוֹת לְמַחְבְּלִים הוּא, שְׁנַמְנָר בּוֹ תִרְמַשׁ כָּל חִיתוֹ יָעַר.

^י בגמרא שם (בהמשך): מַאי פִרְשַׁת דְּרָכִים [מהו] דְּמַדָּה לְהִיָּע לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, דְּהַא אַבּוּקָה הִיָּינוּ מְצוּה, עֲמוּד הַשַּׁחַר הִיָּינוּ תּוֹרָה, אֲלֵא פִרְשַׁת דְּרָכִים מִן הָאֵין, אֲמַר רַב חֲסֵדָא, זֶה תַלְמִיד חָכָם וְיוֹם מִיתָה [וְהוּא תַלְמִיד חָכָם בְּיוֹם מוֹתוֹ, וְיֹדַע שְׁלֹא פִירַשׁ לְפִרוּק מַעֲלִי עוֹל תּוֹרָה]. רַב נַחֲמִי בִּר צִיָּקָא אִמַּר, זֶה תַלְמִיד חָכָם וְיִרְאָת חֲטָא [וְנֶחֱד לִירְאָת חֲטָא אַחֵר שׁוֹכָה לְתוֹרָה, נִיצַל מְכוּלָם, שֶׁהַתּוֹרָה מְלַמְּדוֹ דְּבִיר מְצוּה וְדוּבִיר אִיסוּר וּמִמָּה שְׁהוּא צִרִיךְ לְפָרוּשׁ, וְיִרְאָת חֲטָא מוֹנְעוֹ מִלְרַדּוֹף אַחֵר יִצְרוֹ]. מִר זּוּטְרָא אִמַּר, זֶה תַלְמִיד חָכָם דְּסַלְקָא לִיה שְׁמַעְתָּתָא אֲלִיבָא דְּהַלְכָתָא [וְהִכִּי קָאמַר, עֲלֵה עֲמוּד הַשַּׁחַר נִיצוֹל מִן הַחִתָּה כּו', זָכָה לְתוֹרָה נִיצוֹל מִיִּצְרָה הָרַע וּמִן הַחֲטָא. וְעֲדִיין אִינוּ יוֹדַע בְּאִיזָה דֶּרֶךְ מְהֵלֶךְ, אִם יוֹכֵה שִׁיעִיטֵיהוּ מִן הַשְּׁמַיִם] לְהַתְקַבֵּל דְּבִירוֹ בֵּין בְּחִירוֹ לְחִירוֹת כְּהִלְכָה וּכְמַשְׁפֵּט, הִיָּע לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, כְּלוּמַר זָכָה לָכֵן, נִיצוֹל מְכוּלָם.

צום סוף זאָגט די גמרא, [מר זוטרא אמר] זַה תְּלַמִּיד חֶכֶם דְּסִלְקָא לִיה שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא, ער האָט סײַעָתָא דְשְׁמִיָּא אַז ער זעט שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא. [און] אַז ס'איז סִלְקָא לִיה שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא, ווערט ער ניצול מְפֻלָּם, איז ער ניצול פון אַלדינגס.

ובנמשל הנר ועמוד השחר, פירש רש"י דנמשל הנר הוא המצוה, ונמשל העמוד השחר הוא התורה [ולהבין] וואָס דאָס מָשָׁל ווייזט.

רש"י זאָגט, דאָס לעכט איז נֶר מְצוּה, [אז] מ'טוט אַ מְצוּה, מיט אַ כֹּחַ פון מְצוּת דאָס איז מְצִיל פון קוֹצִים [דהיינו ממקצת פורענות], אַזוי ווי [מי שיש לו ער'] ביינאכט. [אבער] אַלץ האָט ער נאָך מוֹרָא [אז] מ'קאָן פאַרדאַרבן ווערן, [דורך] חִיוֹת מיט לִסְטִים [המסתובבים בלילה].

[אמנם] כְּשֶׁהֲגִיעַ עָמוּד הַשַּׁחַר מֵיֵנֶט מֵעַן תוֹרָה, [ניצול גם מן החיות והלסטים, ובהנמשל מן יצר הרע ומן החטא].

ער ווייסט אָבער אַלץ נאָכנישט קיין וועג [בתורה, לפסוק הלכה כמאן. אמנם] אַז ער קומט צי [אז] ער איז סִלִּיק שְׁמַעְתָּא אֲלִיבָא דְהִלְכָתָא [הוא ניצול גם מזה]. דאָס איז דאָס מָשָׁל, אַזוי טייטשט ער.

יא

קושיא ה

ובאמת עדיין צריך עוד ביאור להבין היטב דמיון המשל והנמשל בכל פרטיו. אבל בכל אופן קשה למה נקט סוף המשל במי שֶׁהֲגִיעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים. והלא אדרבה אם עומד בפרשת דרכים, יש שם כמה דרכים, ועדיין קשה להחליט איזה דרך ילך בה. ויותר היה לו לנקוט המשל למי 'שמצא את הדרך' הנכון

דאָס גאַנצע מָשָׁל איז [נאָך] שווער צו פאַרשטיין, נאָך די אַלע זאַכן [שפירשו בו]. [ובעיקר] לכאורה, קודם [יש להבין דער] הֲגִיעַ לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, וואָס איז טייטש פְּרִשְׁת דְּרָכִים, ווען ס'העט געשטאַנען הֲגִיעַ 'לְדָרֶךְ', ער קומט צום 'ריכטיגן וועג', פאַרשטייט מען. ער ווייסט נישט וואו צו גיין, און ער האָט געטראָפֿן דעם וועג. [אָבער] פְּרִשְׁת דְּרָכִים איז דאָך טייטש [דאָרט וואו] די וועגן צושיידן זיך, נו אַז ער קומט טאַקע וואו ס'צושיידן זיך די וועגן, דעמאָלטס ווייסט ער דאָך הערשט נישט וועלעכן וועג זאָל ער גיין, אַז די וועגן צושיידן זיך איז דאָך דאָ אַסאַך וועגן, [נו] וואו זאָל ער גיין, וויאָזוי ווייסט ער שוין דעמאָלטס יאָ.

ממה נפשך, [אם אינו יודע הדרך, היאך יודע כשמגיע לפרשת דרכים, ובאם] שמועסט מען אַז ער גייט אין ריכטיגן וועג, און ער ווייסט שוין [את הדרך לילך בה], איז דאָך עס נישט קיין פְּרִשְׁת דְּרָכִים, איז עס 'איין וועג'. [ואם כן צריך ביאור] ווער איז דער פְּרִשְׁת דְּרָכִים.

יב

ישוב הקושיות במאמרי חבז"ל

חקדמה לישוב קושיא ה

הנה זה העולם נקרא עולם הנסיון, שלכך ברא הקב"ה את העולם שיהיו בו בחירה לילך גם בדרך רע, ועל כן מלאים בו הנסיונות בכל תנועה. ואפילו על התורה עצמה שהיא סם החיים, אמרו חבז"ל דאם לא זכה נעשית לו סם המות. כי עולם הזה אינו סובל שום ענין שהוא דרך שכולו טוב, באופן שלא יוכלו למצוא שם שום כשלון דאָס ענין דערפון. דער אָמֶת, בְּכָלֵל 'די' וועלט איז אַן עוֹלָם הַנְּסִיוֹן, דער בּוֹרָא כָּל עוֹלָמִים האָט אַזוי באַשאַפֿן די וועלט [שהיו כאן נסיונות בכל צעד ושעל].

יג

מ'ברויך נישט מער ווי די הייליגע תורה, [וואָס] אויף די תורה הקדושה שטייט די וועלט, דאָס איז אלעס, [און] אף על פי כן איז פארהאנדן חלילה [הבחינה שאם] לא זכה נעשה לו סם המות¹¹.

ס'איז אַראָפּגעקומען אַזאַ גוטע זאַך, וואָס מ'לויבט דעם באַשעפער יעדן טאָג, אַשר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. [און] חֲלִילָה וְחֲלִילָה אַז מ'פאַרקרומט זיך, איז עס סם המות.

[ולכאורה] פאַרוואָס האָט מען דאָס אַזוינס געגעבן [שיהיה בו סם המות]. [אמנם הענין] ווייל ס'איז גאָרנישט מעגליך אויף 'דעם' עולם דורכצוברעכן [אנדערש]. מ'האָט געגעבן די עבודה, מיט די נסיונות.

'דער' עולם איז נישט סובל אַזאַ מין זאַך, [אז] ס'זאָל 'אויסהאַלטן' [אַ זאַך בשלימות, באופן] אַז מ'זאָל נישט קאָנען 'פאַרקריכן' דערמיט.

יד

[איבערדעם] ברויך מען [האָבן] גרויס הַתְּבוּנָנוּת [בכל תנועה ותנועה].

טו

וכן הוא בכל המדות שבנפש האדם, דגם כמדות טובות יש אופנים שאין להשתמש בהם, ולעומת זה אף מדות רעות יש אופנים שראוי להשתמש בהם לצורך עבודת ה' וכבוד שמים

[וכן] אלע מדות טובות זענען אַזוי [דיש גס אופנים שאין להשתמש בהם], און אלע מדות רעות זענען אַזוי [דיש גס אופנים דראוי להשתמש בהם]¹².

טז

וכגון במדת העזות שעליה אמרו עו פנים לגיהנם, אמרו שם עוד כי לעשיית רצון ה' צריך להיות עו כְּנֶמֶר

[וכגון וואָס] ס'שטייט¹³ [הווי] עז כְּנֶמֶר [לעשות רצון אביך שבשמים]. און מיט דעם] הייבט זיך אָן דער [טור] אורח חיים¹⁴, [ער] הייסט זיין אָן עזות פנים, עז כְּנֶמֶר. [און] צום סוף זאגט די משנה¹⁵ עז פנים לגיהנם, אַז מ'איז אָן עזות פנים גייט מען אין גיהנם אריין.

¹¹ כמבואר בגמרא שבת (פח:) : אמר רב חננאל בר פפא, מאי דכתיב (משלי ח, ו) שָׁמְעוּ כִּי נִגְדִים אֲדַבֵּר, למה נמשלו דברי תורה כנגדי (פי' מלך ומושל), לומר לך מה נגיד זה יש בו להמית ולהחיות, אף דברי תורה יש בהם להמית ולהחיות. היינו דאמר רבא, למיימינן בה [פירש'': עסוקים בכל כחם, וטורדים לדעת סודה, כאדם המשתמש ביד ימינו שהיא עיקר:] סמא דחיי, למשמאילים בה סמא דמותא.

ובגמרא יומא (עב:) : אמר רבא, כל תלמיד חכם שאין תוכו כבור, אינו תלמיד חכם. אביי ואיתימא רבה בר עולא אמר, נקרא נְתֵעָב, שנאמר (איוב טו, טז) אִף כִּי נִתְעָב וְנִאֲלַח אִישׁ שְׂתָה כְּמִים עֹלָה [פירש'': איש שותה תורה כמים ויש בו עולה]. ◦ אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יונתן, מאי דכתיב (משלי יז, טז) לְמָה זֶה מְחִיר בֶּיֶד כְּסִיל לְקִנּוֹת חֲכָמָה וְלֵב אֵין, אוי להם לשונאיהן של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהן יראת שמים. ◦ מכריז רבי נאי, חָבַל עַל דָּלִית לֵיה דָּרְתָא [נחצר], וְתִרְעָא לְדָרְתָא עֲבִיר [שהתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים, לכך צריך שתקדים לו יראת שמים]. ◦ אמר להו רבא לרבנן, במטותא מיניכו לא תירחון תרתין גיהנם [להיות נעצים ועמלים בתורה בעולם הזה, ולא תקיימוה, ותירשו גיהנם כמותכם, ובחייכם לא נהניתם בעולמכם]. ◦ אמר רבי יהושע בן לוי, מאי דכתיב (ואתחנן ד, מד) וְזָאת הַתּוֹרָה אֲשֶׁר שָׁם מִשָּׁה, זכה [ללמוד לשמה ולקיימה] נעשית לו סם חיים, לא זכה נעשית לו סם מיתה. והיינו דאמר רבא, דאומן לה סמא דחייא, דלא אומן לה סמא דמותא. ◦ אמר רבי שמואל בר נחמני, רבי יונתן רמי, כתיב (תהלים יט, ט) פְּקוּדֵי ה' יִשְׁרִים מִשְׁמָחִי לֵב וּכְתִיב (שם יח, לא) אִמְרַת ה' צְרֹפָה, זכה משמחתו, לא זכה צורפתו [ביסורין ובינהגן]. ריש לקיש אמר מגופיה דקרא נפקא, זכה צורפתו לחיים, לא זכה צורפתו למיתה.

¹² ועיין באורך בארחות צדיקים, בהקדמת הספר.

¹³ במשנה דאבות (ה, כ): יְהוּדָה בֶּן יִתְמָא אומר, הווי עז כְּנֶמֶר, וְקָל כְּנֶשֶׁר, וְרַךְ כְּצִי, וְגִבּוֹר כְּאַרְיֵ, לַעֲשׂוֹת רָצוֹן אֲבִיךָ שְׁבַשְׁמִים. ◦ הוא הָיָה אומר, עז פנים לגיהנם, ובשעת פנים לגן עדן.

¹⁴ בטור אורח חיים (ריש סימן א) הביא דברי המשנה דלעיל הווי עז כְּנֶמֶר וכו', וביאר בזה דו"ל: והתחיל בעז כנמר, לפי שהוא כולל גדול בעבודת הבורא יתברך, לפי שפעמים אדם חפץ לעשות מצוה ונמנע מלעשותה מפני בני אדם שמלעיגין עליו, ועל כן הזהיר שתעזי פניך כנגד המלעיגין ואל תמנע מלעשות המצוה. וכן אמר רבי יוחנן

נָאָר וּוָאָס דען, דאַרף מען וויסן וואו יאָ, און וואו נישט^{טו}.

יז

וכן במה שאמרו ג' מדות טובות יש בישראל, שהם רחמנים, בישנים, וגומלי חסדים. ועם כל זה יש אופנים שאין להשתמש במדות הללו, וכמו שאמרו ולא הבישן למד, וכן אסור לרוחם על הרשעים, ועיקר העמדת הדת על תלה הוא על ידי 'המשפטים' של אמת, לענוש את החייב. וכן בגמילות חסדים, אם הוא שלא כהוגן ויכול לצאת מזה תקלות גדולות, וכמו שרואין בימינו שנמשכין עבור זה להחזיק בכחות של מחריבי הדת

א אידישע מדה איז בישנים^{טו}, [און] צום סוף שטייט גאָר "ולא הבישן למד" (שם ב, ה).
אמאָל איז פאַרהאַנדן אַז ס'טויג נישט [די מדת הבושה].

בן זכאי לתלמידיו (ברכות כח): יהי רצון שתהא מורא שמים עליהם כמורא בשר ודם. וכן הוא אומר לענין הבושה, שפעמים אדם מתבייש מפני האדם יותר ממה שיתבייש מפני הבורא יתברך, על כן הזהיר שתעני מצחק כנגד המלעיגים ולא תבוש, וכן אמר דוד ע"ה (תהלים קיט, מז) וְאֶבְרָכָה בְּעֶדְתִּיךָ נֶגֶד מַלְכִּים וְלֹא אֲבוֹשׁ, אף כי היה נדרף ובורח בין האומות, היה מחזיק בתורתו ולומד, אף כי היו מלעיגים עליו.

^{טו} וז"ל רבינו בפתיחה חיי שרה תשכ"ח (לשון קדשו קונטרס קע, אות כה-לט): ס'שטייט די משנה זאָגט רבי יהודה בן תימא אומר, יהודה בן תימא זאָגט, הָיָה עוֹז כְּנָמֵר וכו', הוא הָיָה אומר, יהודה בן תימא האָט געזאָגט, עז פֿנים לְגִיהֶנָּה ובושֶׁת פֿנים לָגֵן עָדָן. [וקשה] וואָס זאָגט ער עפעס 'הוא הָיָה אומר'. [ווער קשה] ס'איז דאָ צוויי מימרות [מאדם אחד, און] ס'איז ווי א סתירה, ער הייבט אָן, הייסט ער זיין אָן עזות פֿנים, עז כְּנָמֵר הייסט ער זיין, מ'זאָל זיין שטאַרק, מ'זאָל האָבן עזות, און תיכף זאָגט ער, דער זעלבער האָט געזאָגט עז פֿנים לְגִיהֶנָּה, וואָס איז עפעס, דו ביסט דיך עפעס אַליין סתֵר. • נאָר דאָס איז דער אָמת, טאַקע ביידע. אָמת וַיֵּצִיב, צום קיום התורה הקדושה - איבערהויפט אַזוי ווי ס'איז יעצט אין די שפעטערע דורות - מוז מען האָבן אין זיך אַ כֶּחַ פֿון עזות, מ'זאָל נישט צוריקשטיין, מ'זאָל נישט כָּטל ווערן פֿאַרן זָרם הַעוֹלָם, בעונוני הרבים דער זָרם הַעוֹלָם איז פֿגֵנֵד התורה הקדושה, מ'דאַרף האָבן אין זיך שטאַרקייט מ'זאָל נישט כָּטל ווערן [פֿאַר די וועלט]. • [אָבער] 'עעבן דעם' ברויך מען צו זיין א גרויסער בעל דָּרָך אַרְץ, מ'דאַרף זיין ביי זיך עובראָר פֿאַרם הַנְּשִׁאָל, אַזוי ווי דער אָמת איז, אַז מ'מוז מיטמאַכן אין די דורות מ'זאָל זיך האַלטן ביי אידישקייט און ביי תורה, מ'שאַר נישט האָבן קיין 'עזות' דאָרט וואו מ'ברויך נישט. [נמילא] מוז מען האָבן א גרויסן 'כֶּחַ הַבוֹחֵן', מ'זאָל זיין אַ בעל דָּרָך אַרְץ, אַז נישט איז עס אַזווייז די הייליגע חכמים זאָגן (ברכות יז) אַז הַבוֹעֵט באבוי וברכו ובמי שגדול ממנו וכו', מ'זאָל זיין צוריקגעצויגן, ווען מ'מוז נישט [להשתמש במדת העזות דקדושה] זאָל מען זיין צוריקגעצויגן, מ'זאָל נישט זאָגן חלילה ארור שזה ילד ארור שזה גידל (יומא פו), און ס'איז טאַקע אַ שלעכטע מדה [מדת העזות], און מ'פֿאַלט אַרײַן אין נגיעות און אין פֿגִיט און כדומה וכדומה. [ועל כן צירף] מ'זאָל זיך מתבודד זיין בינו לבין קונו ביי יעדער זאָך, [לידע] 'וואָס' מ'ברויך יאָ טון און 'וואָס' מ'ברויך נישט טון, ברויך מען האָבן אַ דעת תורה, און דָּרָך אַרְץ מ'זאָל האָבן. • איבערדעם זאָגט די משנה, ער הייבט אָן צו זאָגן עז כְּנָמֵר, וואָרן אַנדערש גייט נישט, שְׁלֹא יִבֹּשׁ מִפְּנֵי הַמְּלַעֲגִים עָלָיו (רמ"א א"ח א, א), אין פֿשְׁטות. דאָס האָט מען נאָך אין יענע צייטן געזאָגט, מ'זאָל נישט ווערן מבויש מפני המלעיגים עליי אין עבודת ה'. מוז מען האָבן אין זיך עזות. זאָגט די משנה [ווייטער] הוא היה אומר, וועסטו מיינען אפשר דאָס איז א פלוגתא, ס'שטייט אַ משנה עז פֿנים לְגִיהֶנָּה ובושֶׁת פֿנים לָגֵן עָדָן, ס'איז דאָך עפעס א סתירה, וועט ער מיינען דאָס איז צוויי מאָן דאמרים, די וועלן קריגן, איין מאָן דאמר זאָגט זאָלסט זיין אָן עזות פֿנים, און איין מאָן דאמר זאָגט אָן עז פֿנים גייט אין גִּיהֶנָּה, וועט מען דאָך מיינען ס'איז א פלוגתא, וועט איינער זאָגן איך וועל מיר אויסקלויבן וואָס איך וויל, דעביד כמר עביד ודעביד כמר עביד, מ'קען טון אַזוי ווי דער מאָן דאמר און מ'קען טון אַזוי ווי דער מאָן דאמר, אָדער אַזוי ווי ס'וועט אים טויגן, פונקט פֿאַרקערט [ממה שצריך], ווען מ'ברויך צו זיין אָן עזות פֿנים וועט ער זאָגן איך פֿאַרלאָז מיך אויף דעם מאָן דאמר וואָס זאָגט עז פֿנים [לגיהנא], און ווען מ'ברויך צו זיין אַ בִּשְׁת פֿנים וועט ער זאָגן איך פֿאַרלאָז מיך אויף דעם מאָן דאמר וואָס ער הייסט מיר זיין אָן עזות פֿנים, נו טויג דאָך נישט. איבערדעם זאָגט די משנה 'הוא היה אומר', ס'איז דער זעלבער, דאָס איז נישט קיין פלוגתא, דער זעלבער מאָן דאמר וואָס ער זאָגט אָן אַז מ'זאָל האָבן איך זיך עזות צו אידישקייט, דער זאָגט אָן זאָלסטו וויסן אָן עזות פֿנים גייט אין גִּיהֶנָּה ובושֶׁת פֿנים לָגֵן עָדָן, טאַקע דער מאָן דאמר, 'הוא היה אומר', דאָס איז נישט קיין פלוגתא [וועי"ש עור]. ועיין בחינה זו גם בדברי יואל וקהל (עמוד שנד) מליל ש"ק ויקהל תשכ"ג].

ועיין עוד בענין זך, בס"ג בלק תשי"ח (לשון קדשו קונטרס קח), ובדברי יואל שמות (עמוד צו) מס"ג שמות תשכ"ז, ובס"ג ווארא תשכ"ז (בדורות בלק לשבכ"ם ח"ה עמוד שט), ובס"ג וישלח תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס ח"ה א) וס"ג ואתחנן תשכ"ז (לשון קדשו קונטרס טו ח"ג), ועוד.

^{טז} כמבואר בגמרא יבמות (עט): שלשה 'סימנים' יש באומה זו, הרחמנים, והביישנים, וגומלי חסדים. רחמנים דכתיב (ראה יג, יח) וַיִּתֵּן לָךְ רַחֲמִים וְרַחֲמֶךָ וְרַחֲבֶךָ. ביישנים, דכתיב (יתרו כ, טו) בְּעִבּוֹר תִּהְיֶה יְרֵאָתוֹ עַל פְּנֵיכֶם לְבַלְתִּי תִּחַסְּאוּן. גומלי חסדים, דכתיב (וירא יח, ט) לְמַעַן אֲשֶׁר יִצְוָה אֶת כְּבוֹן וְאֶת בִּיתוֹ וגו' [לעשות צדקה ומשפט]. ובדברים רבה (ג, ד): אמר רבי חייא, שלשה 'מדות טובות' יש ביד ישראל, ואלו הן, ביישנים ורחמנים

[און] אַזוי אַלע מַדוּת.

[וכגון מדה השניה של בני ישראל, הוא שהם] רַחֲמָנִים^{טז}. [און] חֲלִילָה אַז מ'הָאָט רַחֲמָנוּת וואו מ'ברויך נישט [על זה נאמר (משלי יב, י) וְרַחֲמֵי רַשָּׁעִים אַכְזָרִי. ועל זה הזהירה התורה] וְאַלְהֵ הַמִּשְׁפָּטִים, ווי דער רמב"ן זאָגט^{יז} [כי רק במשפטים יעמידו את התורה, ווייל] אַז מ'איז זיך מַרְחֵם [און] מ'גִּיט נישט אַרויס קיין מִשְׁפָּט אָמֶת, דאָס איז דער חורבן העולם, אַז מ'הָאָט רַחֲמָנוּת צו רעטן אים [למי שמתחייב בדיונו]^{יח}.

וגומלי חסדים. ביישנים מנין, שנאמר ובעבור תהיה יראתו על פניכם. רחמנים וכו'. גומלי חסדים מנין, שנאמר (עקב ז, יב) וְשָׁמַר ה' אֱלֹקֶיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד.

ובמדרש תהלים (ממור יז): 'שלש מ'תונות טובות' נתן הקב"ה בישראל, ואלו הן, רחמנים, ביישנים, גומלי חסדים וכו'. ביישנים, שנאמר (יתר כ, יז) ובעבור תהיה יראתו על פניכם לבלתי תחטאו. הרי סימן לביישן, שאינו חוטא. וכל שאין לו בושת פנים, ברי שלא עמדו אבותיו על הר סיני וכו'.

במשנה דאבות (ב, ה): אין בור ירא חטא, ולא עם הארץ חסיד, ולא הביושן למד [פירש הרטנורא: שהמתבייש לשאול שמא ילעיגו עליו, ישאר תמיד בספקותיו], ולא הקפדן מלמד, ולא כל המרבה בסחורה מחפזים. ובמקום שאין אַנְשִׁים, הַשְׁתָּדֵל לְהִיּוֹת אִישׁ.

ברמב"ן ריש עקב (ז, יב): והזכיר אַתְּ הַמִּשְׁפָּטִים הָאֵלֶּה, להזהיר מאד במשפטים, כי לא יהיה עם רב כולו נזהר במצוות כולן, שלא יחטאו בהן כלל, רק במשפטים יעמידו התורה, כמו שנאמר בהן (תצא כא, כא) וְכָל יִשְׂרָאֵל יִשְׁמְעוּ וְיִירָאוּ. • ועוד כי רבים ירחמו מלסקול האיש ולשרוף אותו, אחרי שנעשת העבירה, כמו שנאמר (שופטים יט, ג) לֹא תַחֲסֹם עֵינֶיךָ. • ועוד שיראו מן התקפים ומן המטעים, כמו שאמר (דברים א, יז) לֹא תִגְוְרוּ מִפְּנֵי אִישׁ כִּי הַמִּשְׁפָּט לְאֱלֹקִים הוּא, ואמר בנביא השקר (שופטים יח, כב) לֹא תִגְוְרוּ מִמֶּנּוּ. • והזכיר כֹּל אֵלֶּה בְּמִסִּית, לֹא תֵאָכֵל לוֹ לֹא תִשְׁמַע אֵלָיו וְלֹא תַחֲסֹם עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תִכְסֶּה עָלָיו (ראה יג, ט), ויזהיר לֹא תִשְׁמַע אֵלָיו, מפני הטענות, וְלֹא תַחֲסֹם עֵינֶיךָ מִפְּנֵי הַרְחָמוֹת שִׁירָחֲמוּ רַכִּי הַלֵּב עַל הַנִּידוּנִים, ולא תכסה, שלא תשתוק בעבור תקפו ויראת בני משפחתו.

ועיין בספר המצות להרמב"ם (מ"ע קעו): היא שצונו למנות שופטים ושוטרים, שיכריחו לעשות מצות התורה, ויחזירו את הנוטים מדרך האמת אליה על כרחם, ויצו לעשות טוב ויזהירו מהרע, ויעמידו הגדרים על העובר, עד שלא יהיו מצות התורה ואזהרותיה צריכות לאמונת כל איש. וכן הוא בספר החינוך (מצוה צא). ועיין גם בספר חרדים (פרק כא, אות לה לו).

ועיין באורך בחובת האלכוות (שער עבודת האלקים, פרק י): אמרה הנפש, כבר הבינתי מאמרך והקשבתי לכל מה שזכרת, ואני מתחננת אל כבודך, שתבאר לי המקומות, אשר אשתמש בהם במשובח ובמגונה במדותי, אשר בהשתמש בהן שם ישבחוני עליהן ויודו שימושי בהן. • אמר השכל, מדותיך רבות, אזכיר לך מהן מה שנודמן לי בקצרה, והוא שבמדותיך שתי מדות הן השמחה והאבל, והן זו כנגד זו. ואופני השימוש בשמחה, כשתבטחי בהנאה קיימת תמיד ולא תתערב בה תוגה, ולא יאירע לך פגע, התירי המדה הזאת. אבל מקום השימוש באבל, כי יפגשך דבר מצער, קיים תמיד, ואין בך יכולת לדחותו ולא פנים להתפרד ממנו, התירי גם כן מדת האבל והשתמשי בה. • ובכלל מדותיך שתי מדות והן המורא והתקוה, ומקום המורא, שתהיי בענין שמבאי אל הענין שיצטרך (יגא: טיצטרך), ולא תהיה לך אחריות טובה, ואין בך כח ויכולת לדחותו מעליך, אך מקום התקוה, שתשתדלי בהקדמות המבואות הטובה אליך ומחייבות לך הנעימות, מבלי מונע שימנע מהן ולא דבר שיבידיל בינך וביניהן, בעשות המצוות שצויה הקל לעשותן מפני טוב אחריות. • ובכלל מדותיך שתי מדות הגבורה והמורץ, ומקום השימוש בגבורה, בפגוע באויבי ה' להלחם בהם, וסכול כל עצב וכל נסיון ברצון הבורא יתעלה, ורצון חסידיו, כמו שכתוב (תהלים מד, כג) כִּי עֲלִיף הִרְגֵנוּ כָּל הַיּוֹם נַחֲשָׁבְנוּ צָאֵן טָבָחָהּ, ואמר (שם קמא, ה) הִקְלַמְנִי צִדִּיק חֶסֶד יוֹכִיחֵנִי. אך מקום המורץ, בפגוע באוהבי ה', שלא להילחם בהם ובאנשי עבודתו, ושתאחרי מעמדו כנגד מוכיחך בהם ישך בך טובתך, כמו שכתוב (מלכים ב' כב, יט) יַעַן דָּךְ לִבְבֶּךָ וְתִקְנַע מִפְּנֵי ה'. • ובכלל מדותיך שתי מדות הבושה והעזות, ומקום הבושה, בהמרות המטיב לך בטובתו על פניו ובין ידי, ובהוכיחו אותך כעדיו הטובים והרעים, ופגיעת נביאיו, כמו שכתוב (יחזקאל מג, י) בֵּן אָדָם הִגֵּד אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל אֶת הַבֵּית ויִקְלְמוּ מַעֲוֹנוֹתֵיהֶם, ואמר (עזרא ט, י) אֲלֵכִי בִשְׁתֵּי וְנִכְלַמְתִּי לְהָרִים אֲלֵכִי פְּנֵי אֲלֵכִי. ומקום מדת העזות, בפגיעת הרשעים ואנשי העבירות והחולקים על האמת, ולצוות בחסי, ולהזהיר מן הגנות, ולהוביש החוטאים, ולהוכיח הקטנים והגדולים, כמו שכתוב (ישעי נ, ז) שְׁמָתִי פָנִי כְּתִלְמִישׁ נָאֲדַע כִּי לֹא אָבוּשׁ. • וכן שתי מדות הכעס והרצון, ומקום הכעס, בנטות מדרך האמת ומדין הצדק, והגברת השקר על האמת ואנשי. ומקום הרצון, בהפיל כל הדברים על אופניהם, ולהניחם על מכוניהם, ובלכת בדרכי האמת בהם. • וכן שתי מדות הרחמים והאכזריות, מקום הרחמים על הדלים והעניים והחולים והפורשים מן העולם, ומי שאינו מכיר אופני טובותיו, ומי שאינו יודע להנהיג עצמו, והאסור ביד אויבו, ומי שפקד טובה רבה, והמתחרט על עונותיו, והבוכה על מה שעבר מחטאיו מיראתו את עונש האלקים. ומקום האכזריות בהיפרע מן הרשעים והינקם מן המשחיתים בארץ, כמו שאמר

און אַלעס [איז אַזוי].

[וכגון מדה השלישית שבישראל, הוא שהם] גומלי חסדים. [ולעומת זה] ווידעראום לא עלינו אַלע שְׁמִדוֹתֵי עַר ווערן אויפגעהאַלטן פון גמילות חסדים, פון 'אידישע' גמילות חסדים.¹

מ'דאַרף 'וויסן' וואו יא, און וואו נישט.

[און] אַזוי איז אַלדינגס, [שעל כל ענין שבתורה שייך בו שאם לא זכה נעשית לו סם המות].

ב

וכן הוא בעסק התורה וכדלעיל. ולכן רואין שהעובדי ה' ומבקשי האמת מוצאין בדברי התורה את הדרך הנכון לילך בה, ולעומת זה אותם המטים עלקלקלות גם כן מוצאין ראיות לדברי טעותם מן התורה עצמה

[וכן בעסק התורה עצמה] זעט מען [אז] אַלע עובדי השם באַמַת, וואָס זיי גייען אין ריכטיגן וועג, [זיי טרעפן וואו] אַלעס שטייט אין די תורה הקדושה, אַלעס טרעפט מען אין די תורה הקדושה.

און [ווידעראום] די אַלע עובדי רצונו, [און] די אַלע מחריבי עולם, 'די' טרעפן אויך אין די תורה הקדושה, דעם וואָס 'זיי' ווילן. זיי טרעפן, און [אזוי] זענען זיי מַהפֿף דברי אַלקים חיים, און מ'טרעפט [עס] אויך אין די תורה הקדושה. און קצרי הדעת [הנמשכים אחריהם] זאָגן אז 'דאָס' איז די תורה, [ווייל] מ'פאַרשטייט נישט .. [להבחין בין דרך האמת לדרך השקר].

כא

ולכן צריכין דעת והתבוננות גדול, להבין ולהכיר בכל ענין איוה דרך ילך בה, והאיד להתנהג עם כל מדה לטובה ולא לרעה

[איבערדעם] דאַרף מען האָבן 'דעת', [אז] מ'זאָל פאַרשטיין וועלעכעס [איז דער ריכטיגער וועג], דאַרף מען וויסן [ביי יעדע זאך] [וויאָזוי מ'דאַרף זיך נוהג זיין].

הכתוב (ראה יג, ט) וְלֹא תַחֲסֹם עֵינֶיךָ עָלָיו וְלֹא תַחְמֹל וְלֹא תִכְסֶּה עָלָיו. ○ וכן שתי מדות הגאווה והענוה, מקום הגאווה והגובה, כשתפגעי בכופרים באלקים ובנוטים מעליו, אל תשפילי ואל תיכנעי להם, שלא תראי כמצדקת אותם ונוטה אחר דעות המשחיתות, אך התיירי מדת הגאווה והגובה, המורה על היפך דעתם ומיעוט רצונך בהם, כאשר ידעת מענין מרדכי והמן. ומקום השימוש בענוה, בפגיעתך אדם חסיד ונבר, וירא אלקים, וחכם בתורתו, ומתעסק בעבודתו, ומי שיש לו עליך טובה וחסד וְאֵת חֵיבַת לְגוּמְלוֹ עליה, כל שכן מי שגדלו ועצמו טובותיו מגמולך עליהם, וכן שתקחי הדין לאלקים מעצמך, כמו שכתוב (בחקותי כו, מא) אוּ אֲזִי יִכְנַע לְבָבְךָ הָעָרֵל וְאֲזִי יִרְצוּ אֶת עֲנָנִי. ○ וכן שתי מדות האהבה והשנאה, מקום האהבה למי שיסכים עמך על עבודת האלקים ועל מה שישמחך באחרית ענינך. ומקום השנאה למי שעובר על רצון האלקים, ועמד כנגד אנשי האמת, והביאך אל מה שמקציף בוראך, כמו שכתוב (משלי כח, ד) עֹבֵר תוֹרָה יִהְיֶה לְרֵשַׁע וְשֹׁמְרֵי תוֹרָה יִתְגַּדְּרוּ בָּם. ○ וכן שתי מדות הנדיבות והכילות, ומקום הנדיבות לשים כל דבר במקומו, ולתת לכל בעל מדה חמודה מן המומן והחכמה, כפי מה שראוי לו, כמו שכתוב (שם ג, כז) אֵל תִּמְנַע טוֹב מִבְּעָלָיו בְּהִיּוֹת לְאֵל יָדֶךָ לַעֲשׂוֹת, ואמר (שם ה, טו) פִּצּוּ מַעֲיִנְתֶּיךָ חוּצָה. ומקום הכילות, על האכזרים והפתאים, ומי שאינם מכירים את עצמם, ולא ערך הטובה עליהם, כמו שכתוב (שם ט, ז) יִסֹּר לִי לֶקַח לוֹ קֶלֶן וּמוֹכִיחַ לְרָשָׁע וּמוֹמ, ואמר וזכרונם לברכה (חולין קלג). כל העושה טובה למי שאינו מכירה, כאילו זורק אבן למרקוליס. ○ וכן שתי מדות העצלה והחריצות, מקום השימוש בעצלה, בתאוות הבהמיות, אשר הנאותיהן חולפות מן האדם, ויישארו עליו חרפתן בעולם הזה וענשם לעולם הבא. ומקום החריצות, בהנאות הרוחניות, ובמעשים שמתכוונים בהם להגיע אל רצון האלקים יתברך, כמו שאמר דוד ע"ה (תהלים קיט, ט) חֲשֵׁתִי וְלֹא תַחְמֶמְהָתִי לְשֹׁמֵר מִצְוֹתֶיךָ. ○ ומה שזכרתי בשער הזה, די לבוחר בדרך הישרה, ומבקש האמת לעצמו, וחפץ בחכמה למענה, וְהִקְלִי יָפֵק אוֹתוֹ אֶל דְּרִיכַ עֲבוּדוֹ בְּרַחֲמֵי, אמן.

² שעוקרי הדת מעמידים קופות שונות שהם נועדים כאילו לעשיית חסד, כדי לקבץ על ידי זה ממון למטרותיהם מתמימי לב, והקיצירי דעת נמשכין אחריהם ותומכין בהם בכוונה ליטול חבל בעשיית חסד, ובאמת הם תומכים 'בעקירת הדת' המעוטף במסוה של גמילות חסד.

כב

ביאור הנמרא: דַּעְלָךְ סְנִי לַחֲבֵרְךָ לֹא תַעֲבִיד, וְאִידֶךָ פִּירוּשָׁה הוּא זֵיל גְּמוֹר

איך האָב געזאָגט אַ רָמָז, [אין דעם וואָס] די גמרא זאָגט^{כא}, וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, זֶה כָּלֵל גְּדוֹל בַּתּוֹרָה^{כב}. [ווען] ער האָט געזאָגט [נכרי אחד להלל הזקן, גיירני על מנת] שְׁתַּלְמַדְנִי כָּל הַתּוֹרָה כּוֹלָהּ עַל רֶגֶל אֶחָד, [השיב לו הלל הזקן] מַה דַּעְלָךְ סְנִי לַחֲבֵרְךָ אֶל תַּעֲבִיד, וְאִידֶךָ פִּירוּשָׁה הוּא זֵיל גְּמוֹר.

ער הייסט מיר גיין לערנען, פִּירוּשָׁה הוּא [זֵיל גְּמוֹר. אָבער דו] האָסט דאָךְ מיר גאַרנישט געזאָגט.

כג

נאָר דער רמב"ן זאָגט, ס'שטייט וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ, [און ס'שטייט] לֹא תוֹנוּ אִישׁ אֶת עַמּוּתוֹ (בהר כה, יז), איבעראַל שטייט לְרַעְךָ און כְּמוֹךָ, און אִישׁ אֶת עַמּוּתוֹ, - דער אור החיים הקדוש זאָגט עס^{כג}, - איבעראַל שטייט [כגון לשון] עַמּוּתוֹ [דייקא. בכדי] מ'זאָל וויסן [וא] דאָס מיינט מען אַלץ נאָר די וואָס זיי זענען אין דָּרֶךְ הַתּוֹרָה. וואָרן טאַמער זענען זיי אָפִיקוֹרְסִים, דעם טאָר מען נישט לִיב האָבן, [ואדרבה] מַצְוָה לִשְׁנֹאתוֹ שטייט^{כד}. [ולזה מדגיש הכתוב דמיירי] נאָר כְּמוֹךָ און עַמּוּתֶךָ.

^{כא} בגמרא שבת (לא.): שוב מעשה בנכרי אחד שבא לפני שמאי, אמר לו גיירני על מנת שתלמדני כל התורה כולה כשאני עומד על רגל אחת, דחפו בַּאֲמַת הַבֵּינִין שְׂבִידוֹ. בא לפני הלל, גייריה, אמר לו דעלך סני לחברך לא תעביד, זו היא כל התורה כולה, ואידך פירושה הוא זיל גמור.

^{כב} לשון זה הוא בתורת כהנים (קדושים פ"ד, יב): וְאַהֲבַת לְרַעְךָ כְּמוֹךָ (קדושים יט, יח), רבי עקיבא אומר זה כלל גדול בתורה. [וכן הוא בבבא שבת רבה (כד, ז), וברש"י קדושים (סג)]. - והכוונה בכאן על לשון הגמרא שברברי הלל "זו היא כל התורה כולה".

^{כג} באור החיים הק' קדושים (יט, יח): ונתחכם ה' לצוות בענין הנהגת ישראל זה עם זה בהדרגה, מצוה א' לא תִשָּׂא, ב' לא תִקַּם וגו', ג' וְאַהֲבַת. ודקדק לומר אַחִיךָ, עַמְךָ, לומר שאין מַצְוָה אלא על אנשים שעושים מעשה עמך, אבל שונאי ה' כגון המומרים והאפיקורסים, אסור לאהוב אותם, ואדרבה צריך לשנאותם, כאומרו (תהלים קלט, כא) הֲלוֹא מִשְׁנֹאֵיךָ ה' אֲשֶׁנָּא.

^{כד} בגמרא פסחים (קג:): שלשה הקב"ה שונאן, המדבר אחד בפה ואחד בלב, והיועד עדות בחבירו ואינו מעיד לו, והרואה דבר ערוה בחבירו ומעיד בו יחיד, כי הא דטוביה חָטָא ואתא זיגוד וחוריה ואסהיד ביה קמיה דרב פפא, נגדיה לזיגוד, אמר ליה טוביה חטא וזיגוד מינגד, אמר ליה אין, דכתבי (דברים יט, טו) לא יָקוּם עַד אֶחָד בְּאִישׁ, וְאֵת לַחוּדָךְ אִסְהַדַּת בִּיה, שם רע בעלמא קא מפקת ביה. אמר רבי שמואל בר בר יצחק אמר רב, מותר לשנאות, שנאמר (משפטים כג, ה) כִּי תִרְאֶה חָמוֹר שֹׂמֵר רֶבֶץ תַּחַת מִשְׁאָל, מאי שונא, מאי שונא, אילימא שונא נכרי, והא תניא שונא שאמרו שונא ישראל ולא שונא נכרי, אלא פשיטא שונא נכרי, וְאֵל פְּשִׁיטָא שֹׂנְאֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵל פְּשִׁיטָא שֹׂנְאֵי יִשְׂרָאֵל, וְאֵל פְּשִׁיטָא שֹׂנְאֵי יִשְׂרָאֵל (קדושים יט, יח) לא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְךָ, אלא דאיכא סהדי דעביד איסורא, כולי עלמא נמי מיסני סני ליה, מאי שָׂנֵא האי, אלא לאו כי האי גוונא דחזיא ביה איהו דבר ערוה. רב נחמן בר יצחק אמר מַצְוָה לִשְׁנֹאתוֹ, שנאמר (משלי ח, יג) יִרְאֵת ה' שְׁנֹאת רָע. [ועיין עוד בגמרא בבא מציעא (לב, ז), ובתוספות שם].

וברמב"ם (רוצח יג, די) ובשלחן ערוך (ח"מ רעב, יא): השונא האמור בתורה, לא מעו"ג הוא אלא מישראל. והיאך יהיה לישראל שונא מישראל, והכתוב אומר לא תִשָּׂא אֶת אַחִיךָ בְּלִבְךָ, אמרו חכמים כגון שראהו לבדו שעבר עבירה והתרה בו ולא חזר, הרי מצוה לשנאותו, עד שיעשה תשובה וישוב מרשעתו. ואף על פי שעדיין לא עשה תשובה, אם מצאו נבהל במשאו מצוה לטעון ולפרוק עמו וכו' [עיי"ש עוד].

ועיין עוד בגמרא שבת (קטו): הגליונים וספרי מינין נפירש": וכתבו להן תורה נביאים כתובים כתב אשורית ולשון הקודש, אין מצילין אותם מפני הדליקה. רבי יוסי אומר בחול קודר את האזכרות שבהן וגונון, והשאר שורפן. אמר רבי טרפון, אקפא את בני שאם יבאו לְיָדִי שֹׁנְאֵי אֲשֶׁרְךָ אֹתָם ואת האזכרות שבהן, שאפילו אדם רודף אחריו להורגו ונחש רץ להכישו, נכנס יכית עבודה זרה ואין נכנס לבתייהן של אלו, שהללו מכירים וכופרין והללו אין מכירים וכופרין [נכרים העובדים עבודה זרה אין מכירים, שהי בכך גדול, וכך לאמרו אבותם], ועליהן הכתוב אומר (ישעי' נו, ח) וְאַחֲרֵי הַדָּלַת וְהַמְזוּזָה שְׁמֹת זִכְרוֹנָךְ [וזכרון הוא בידך ואינה שכיח לך, אלא שהשלכת אותי אחרי הדלת]. אמר רבי ישמעאל, קל וחומר, ומה לעשות שלום בין איש לאשתו אמרה תורה שמי שנכתב בקדושה יִמָּחֶה עַל הַמֵּים, הִלּוּ שְׁמִטִּילִין קָאָה וְאִיבָה וְתַחֲרוּת בֵּין יִשְׂרָאֵל לְאִבְיָהֶן בְּשִׁשְׁמִים, עַל אַחַת כְּמָה וְכְמָה. וְעַלֵּיהֶם אִמְרָה דְּדוֹד (תהלים קלט, כא-כב) הֲלוֹא מִשְׁנֹאֵיךָ ה' אֲשֶׁנָּא וּבִתְקוּמָמֶיךָ אֲתָקוּטְשׁ תַּכְלִית שְׁנֹאָה שְׁנֹאָתִים לְאוֹיְבִים הָיוּ לִי.

כד

[איבערדעם] זאָגט ער [הלל הזקן לאותו הגר], אַז דו ווילסט וויסן די תּוֹרָה, דו ווילסט וויסן וואָס צו לערנען, אַז דו ווילסט וויסן וויאָזוי, זאָלסטו וויסן וְאַהֲבָתְךָ לְרֵעֶךָ 'פֶּמּוֹף'. דאָ שטייט צוויי זאַכן, אַז דעם וואָס מ'ברוּיך ליב צו האָבן, ברויך מען ליב צו האָבן פֶּמּוֹף. און אַז ס'איז [רק] לְרֵעֶךָ, און [נישט צו] דעם וואָס מ'ברוּיך נישט צו ליב האָבן.

וְאִידֶּךָ פִּירוּשָׁה, אַז דו וועסט וויסן דעם פֶּשֶׁט אין 'דעם' פֶּסוק [את מי בא למעט, שהוא 'האיד' הנרמז בפסוק], זיל גִּמּוֹר, קענסטו גיין לערנען [תורה].
[אַבער] אַז נישט, ווייסטו דאָך נישט ביי וועמען צו לערנען [ולזכות לסם חיים שבתורה]. וואָרן דו קאַנסט דאָך לערנען פונקט דעם הִיפּף [מדרך התורה וכוונתה]^{כה}.

כה

היוצא מזה לענינינו: בנוגע לסדרי הישיבה ועוד

פאַרוואָס איך וויל דאָס אַרויסברענגען.
איך וועל זאָגן בַּקְצוֹר, איך וועל נישט מַאֲרִיך זיין מיט קיין דְּרוּשִׁים.
איך מוז זאָגן, [ובבחינת] מַגְלָה טַפַּח וּמִכְסָּה טַפְּחִים^{כז}. [און] נישט טַפְּחִים, [רק] אַן אַ שַׁיעוֹר, נישט נאָר צוויי טַפְּחִים.

די יְשִׁיבָה, מ'פּלאָגט זיך [די הנהלה, און] מ'לייגט אַרײַן כּוֹחוֹת, [אמנם לעומת זה] געפֿינט זיך יְחִידִים [שמדברים נגד ההנהלה ואינם צייתים להם, והולכים בדעת עצמם]^{כז}. איך זאָג נישט [שהם רבים העושים כן, ס'איז] נישט קיין סאך, [נאָר] יְחִידִים, וואָס ס'איז [אַבער] אַ געפערליכער שריט [שיכול לקלקל גם להרבים]. ווי ער זאָגט [האויז לב, ל] אֵיכָה יִרְדָּף אֶחָד אֶלֶף, אַיינער קאָן [טון] רַדִּיפּוֹת - [אין] רוחניות - [ער] קאָן אַרײַנקריכן אין בויך אַרײַן פֶּאַר טויענט.

כו

[וכתיב בפרשתך] וְרָדוּ בָכֶם שְׂנְאֵיכֶם, זאָגט רש"י^{כח}, איני מעמיד [לכם שונאים] אלא בָּכֶם וּמִכֶּם. [משום דקשה לו] וואָס עפעס אַ טאַפּלט לְשׁוֹן^{כט} [דתיבת בָּכֶם מיותר, דכבר נאמר ונתתי פְּנֵי בָכֶם. ולזה מפרש רש"י כך].

ובפירוש המשניות להרמב"ם (סנהדרין י, א): וכאשר יאמין האדם אלה היסודות כולם (הם ה"ג עיקרי האמונה שחשב שם) ונתברר בה אמונתו בה, הוא נכנס בכלל ישראל, ומצוה לאהבו ולרחם עליו, ולנהוג עמו בכל מה שצוה השי"ת איש לחבירו מן האהבה והאחוה. ואפילו עשה מה שיכול מן העבירות, מחמת התאוה והתגברות הטבע הגרוע, הוא נענש כפי חטאיו, אבל יש לו חלק לעולם הבא והוא מפורשע ישראל. וכשנתקלקל לאדם יסוד מאלה היסודות, הרי יצא מן הכלל, וכפר בעיקר, ונקרא צדוקי ואפיקורוס וקוצץ בנטיעות, ומצוה לשונאו, ועליו נאמר הֲלֹא מִשְׁנֵאֵי ה' אֶשְׂנֵא.

^{כה} ועיין בשו"ת דברי יואל (ק"ה, כב) וז"ל: ומובן שמה שכתבתי לשאול את חכמי ירושלים, אין כונתי ח"ו לשאול אותן שיש לכם אפילו קצת נטיה למלכות המינוח רח"ל, שזה מסמא את העינים שלא להכיר את האמת בשום ענין שבועלם. וכונתי רק על אותן החכמים המאמינים אך בהשי"ת ובתורתו הק', ובשועות משיחו, ולא חָלַק לבם להשפעת הדור של עיקבא דמשיחא, אשר עליהם התנבאו חז"ל (סנהדרין צו). ואמרו יראי חטא ימאסו וסר מרע משתולל, ואתה דע לך.

^{כז} לשון המורגל בספרים, על פי לשון הגמרא בברכות (כג:).

^{כז} ועיין להלן באות כט.

^{כח} ברש"י (כו, יז), וְרָדוּ בָכֶם 'שְׂנְאֵיכֶם'. שאני מעמיד שונאים אלא מכם ובכם, שבשעה שאומות העולם עובדי אלילים עומדים על ישראל, אינם מבקשים אלא מה שבגלוי, שנאמר (שופטים ו, ג-ד) וְהָיָה אִם יִרְעֵ יִשְׂרָאֵל וְעָלָה מִדִּין וְעָמְלָק וּבְנֵי קֶדֶם וגו' וַיַּחֲנוּ עֲלֵיהֶם וַיִּשְׁחֲתוּ אֶת יְבוֹל הָאָרֶץ, אבל בשעה שאעמיד עליכם מכם ובכם, הם מחפשים אחר המטמוניות שלכם וכו'.

[ומסביר עוד רש"י ווייל] די גוים זוכן נאָר מה שְׁבָגְלוּ, און 'די' זוכן דעם מַטְמוֹנִיּוֹת.

כו

[ולכאורה צריך ביאור] וואָס פאַר אַ מַטְמוֹנִיּוֹת [מיינט מען], מ'קען [דען] נישט געוואָר ווערן, [אַז] מ'גייט זוכן. אַז די גוים קומען אַריין, זוכט מען אַרויס אַלע באַהעלטענישן [אף אים אין מגלים להם מכם ובכם].

[אמנם הכוונה] 'מַטְמוֹנִיּוֹת' איז טייטש אינעווייניג, [אין] דעם פֿנימיות הַלֵּב לא. איבערדעם זאָגט ער בָּכֶם טאַקע, וּמָכֶם. [שיחידים 'מכם', הם מקלקלין המטמוניות שבלב אחרים 'שבכם'].

כח

זאָל מען וויסן [לעניינן].

אַזוי ווי ס'איז דאָ אויף דער וועלט מַחְרִיבֵי עוֹלָם, אינדרויסן, מיט פֿתוֹת שוֹנוֹת, מיט דַּעוֹת שוֹנוֹת, [פון] אַפִּיקוֹרְסוֹת מיט מינוֹת, די דִּרְכִּים מַעֲקָמִים [הגורמים קלקול בכרם בית ישראל].

זאָלט עטס וויסן, די זעלבע סֵטְרָא אַחֲרָא שטעלט אויף [מחריבים אויך] צווישן 'אידישע' אידן, [און] דִּיקָא מיט אַ לְבוֹש פונעם פרומסטן אופן.

[און] אַזוי ווי קְנָאוֹת 'האַלט אויף' די וועלט, [און] דאָס אידישקייט, אַזוי איז פאַרהאַנדן אַ 'קְנָאוֹת' וואָס ס'מאַכט חָרוֹב די וועלט.

ביים פֿעל דָּבָר איז נישט פאַרהאַנדן [שיטעה בדרכו], ער פּאַפּט זיך נישט, שטעלט ער אויף [גם בתוך המחנה, אנשים המקלקלים ומחריבים את הרבים].

איבערדעם זאָל מען וויסן, דער שְׁטֵן שטעלט אויף בָּכֶם פון ענק, וּמָכֶם טאַקע, [צו אַריינקריכן] אינעווייניג אַריין, אין פֿנימיות, אינעווייניג שטעלט מען אויף.

כט פירוש, 'תור' לשון.

ל כן מפרש בפי' הרא"ם וז"ל: ומייתורא ד'בכם' קא דרשי ליה, דהוה ליה למכתב 'יָרְדוּ שְׁנָאִיכֶם', וממילא בהם קמירי, ועוד דלעיל מיניה כתיב וְנִתְּתִי פָנִי בָכֶם וְנִגְפָתְכֶם, אלא על כרחך לומר לדרשא הוא דאתא, לומר שהרודים יהיו מכם ובכם. והוצרכו לומר 'מכם ובכם' תרתי, מפני שמהמרש משמע שהרודים יהיו מכם, ומהמקרא משמע שירדו בכם, לפיכך הוצרכו להרכיב שניהם, להודיע שפירוש בָּכֶם דהכא הוא שהרודים יהיו מהאנשים שבכם שטעמו שהרודים יהיו מכם.

אמנם לתכן שכונת רבינו כאן הוא באופן אחר, שמקשה כאן מדיליה על 'כפל' הלשון שברש"י, שכתב 'בכם ומכם'. ושוב ממשיך להביא גם סוף דברי רש"י, ומקשה גם על זה, דמהו המטמוניות. ולהלן בהתירון אפשר לפרש שנרמז גם ביאור כפל לשון זה שברש"י. [ומ"מ כתבנו בפנים על פי המבואר כן בפי' הרא"ם, ועל פי המבואר בדברי רבינו בדרושים אחרים, שמקשה רק על ענין 'מטמוניות'].

לא וז"ל רבינו בס"ג וארא תשכ"ה: דער כלל איז ווי ער זאָגט יָרְדוּ בָּכֶם' שְׁנָאִיכֶם, בכם ומכם, זאָגט רש"י, וואָרן אַז די גוים גייען, זוכן זיי נישט קיין מטמוניות, אבער אַז מ'האָט אייגענע שונאים, פון אידן אליין, די קריכן אַריין אין די מטמוניות. אזוי זאָגט רש"י. ○ לכאורה וואָסערע מטמוניות?, און זיי [הגוים] זוכן נישט? זיי זוכן נישט די באַהעלטענישן וואָס מ'לייגט אוועק? ○ [אמנם] דער עיקר [מיינט מען], די מטמוניות איז דאָס פֿנימיות הַלֵּב, וואָס ס'טוט זיך אין די הערצער. גוים קאָנען נישט אַזוי אַריינקריכן אין די הערצער, מ'זאָל וויסן וואָס ס'שאַדט פאַר יודען, [אין] דאָס פֿנימיות, די מחשבות. אָבער אידן, די ווייסן דאָך, זיי האבן דאָך געלערנט און זיי זענען מקובל, זיי ווייסן, זיי האבן [נאך] אזויפיל געפיל, זיי פאַרשטייען - אַז מ'ויל חלילה פאַרדאַרכן - וויאָזוי מ'קריכט אַריין אין די מחשבות, און מ'וואַרפט אַריין ספיקות אין דער אמונה, און אין יעדן פרט. אזוי ווי מ'זעהט בעה"ר, אַז אידן האָבן זיך פאַרלייגט אויפן כלל ישראל כאַפט עס אַריין [אין] די גאנצע וועלט, בענוותינו הרבים דאָס זעה מיר דאָך בחוש, וויאָזוי מ'ווערט געכאַפט אינעם פֿנימיות הַלֵּב, [אפילו ווען] מ'ווייסט גאָרנישט ווער און מ'ווייסט גאָרנישט ווען, ס'דאַכט זיך [אַז] מ'איז נאָך א שומר תורה ומצות, און מ'איז אינעווייניג אַזוי ווערעמגי, מיט מינוֹת, און מיט הרהורי עבירה, און מ'איז שוואַך אין דער אמונה, מ'גלייבט נישט אין ביאת המשיח בעה"ר, בעה"ר גאָר א גרויס טייל פון אידישע יודען, און אמאל אויסערדעם אין די עיקרי האמונה.

כט

דאָס מוז איך זאָגן. [ווייל] איך הער ס'איז דאָ [יחידים כאלון], ס'איז אַזוי, אַזוי איז אין בית המדרש [בין הבעלי בתים], און אַזוי צווישן די בחורים. נישט קיין סאך, [אַבער] יחידים איז דאָ, וואָס זיי גייען אַרום מַדַּעַת עֲצָמָם, מ'פרעגט נישט נאָך קיין הנהלה, מ'האַט נישט קיין דָּרָך אַרץ פאַר קיינעם, מ'רעדט זיך איין אַז מ'ווייסט אַלעס. און ס'איז דאָ אַזעלעכע וואָס זיי זאָגן אַז מ'פאַפט 'מיך' אויס [די הנהלה], אַזאַ טפֿשוות [זאָגט מען].

זאָל מען וויסן, די זענען די שְׁלוּחִים פון די סְטֵרָא אַחֲרָא [אף שהם באים בלבוש של 'קנאות'], די זענען די אַרגסטע, [ווייל] דאָס פאַרדאַרבט [מכפנים בתוך המחנה]. [איך מוז דאָס זאָגן], פאַרפאַלן ווי אין בראַד^ל.

ל

איך בין מְגַלָּה דַּעַת, אַז איינער איז נישט צופרידן, אַז איינער קלערט איך בין מיך טועה, - איך קריך נישט אַריין קיינעם, איך 'נייט' נישט קיינעם, - נאָר איינס [בעט איך אים], ער זאָל זיך געזונטערהייט גיין, ער זאָל זיך נישט געפונען מער דאָ אין די ישיבה, ער זאָל זיך נישט געפונען מער אין בית המדרש ..

זאָל מען וויסן [זא] 'דער' מאַכט חָרוּב.

דאָס איינע זאָג איך אָן, עפעס אַנדערש קאָן איך נישט זאָגן, איך זאָג נישט קיינעם ער זאָל גיין נאָך מיין דַּעַה נאָך, נאָר וואָס דען, נאָר 'גיין' זאָל ער זיך פון דאַנעט, [ווייל] מ'קען נישט אַזוי 'פירן'. [און] אפילו ס'איז [נאָר] מוּעֲטִים, ס'איז יחידים, אָבער דער סוף איז פון דעם [זא] דאָס מאַכט חוֹרְבָנוֹת [בתוך הרבים]^ל.

לא

ביאור דברי רש"י בפסוק: וַיִּרְדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה

ווי זיי זאָגן, [אויף דעם וואָס] ס'שטייט [בפרשתן] וַיִּרְדְּפוּ מִכֶּם חֲמִשָּׁה מֵאָה [ומֵאָה מִכֶּם רַבָּה יִרְדְּפוּ], אויף דעם זאָגט רש"י^ל, וכי כך הוא החשבון, [אלא] אינו דומה מוּעֲטִין העושיין, לְמִרְבִּין העושיין.

פרעגט דער מזרחי^ל, מילא דאָ קען איך זאָגן ביי גוטס, אַז מְרֻבִּין הָעוֹשִׂין איז מער דער זכות. אָבער ס'שטייט דאָך אָבער [אויכעט] (האזינו לב, ל) אֵיכָה יִרְדֹּף אֶחָד אֶלֶף

^ל העיר "בראָד" שבגבול מדינת פולין היתה עיר גדולה, ומי שרצה לברוח ממדינת רוסיה וכדומה ובא לשם, היה קשה למצוא אותו ונעשה "פאַרפאַלן" שם, כי היתה עיר בין הגבולות שעברה במשך הדורות משלטון לשלטון, עד שניתן לה כדין בפני עצמה ולא נתחייבה למסור לשלטונות פרטי האנשים שבה, ומזה נשתרבו הפתגם על דבר שהוא "פאַרפאַלן" ואין מה לעשות עור בזה, לומר הלשון "פאַרפאַלן ווי אין בראָד". נורבני היה מרגלא בפומיה פתגם זה, ועיקר הכוונה הוא על תיבת "פאַרפאַלן", רק שהיה אומרו בלשון המליצה שהיה מורגל באירופע].

^ל ועיין עוד בענין זה בלשון רבינו (מכתי"ק) בעל הגאולה ועל התמורה (סוף סימן קיח), ובס"ג נשא תשכ"ז (לשון קדשו אות פו).

^ל ברש"י (כו, ח): חֲמִשָּׁה מֵאָה וּמֵאָה רַבָּה. וכי כך הוא החשבון, והלא לא היה צריך לומר אלא מאה מכם שני אלפים ירדפו, אלא אינו דומה מוּעֲטִין העושיין את התורה, למְרֻבִּין העושיין את התורה. [נהוא מלשון התורה כהנים שם].

^ל בפ' הרא"ם (שם): ויש לתמוה, דאם כן באומות העולם, דכתיב בהו איכה ירדוף אחד אלף ושנים יניסו רבבה, היה לו לומר ושנים יניסו שני אלפים. אלא הוה ליה למימר שאינן דומין מוּעֲטִין 'הלוחמין' למְרֻבִּין הלוחמים, שהרבים נעזרים זה מזה ומתרכבה כחם, דומיא דכל טונא דמדלי אגיש על כתפיה אינו אלא שליש משאו (רש"י שלח יג, כג). דליכא למימר התם נמי איכא למימר אינו דומה מוּעֲטִין העוברין על התורה, למְרֻבִּין העוברים על

וְשֵׁנִים יָנִסוּ רֶכְבָּהּ, בִּי אֻמוֹת הָעוֹלָם, [וכן הוא] בִּי בַעֲלֵי עֲבֵרוֹת, בִּי רְשָׁעִים. אִיז דַּעַן [דָּאָרְט] אִויכעט [כך, כִּי] אַז ס'איז מְרֻפֵּין הָעוֹשִׁין הָאֶבֶן זֵי אַ גרעסערן כֹּחַ, אַ גרעסערן זְכוּת [או עונש]. – אַזוי פרעגט דער מזרחי.

לב

נָאָר וואָס דַּעַן, דער אָמֶת איז אָבער אַזוי [גם בפשטות].
[אז] אַיינער איז דאָ, אַיינער קען אַסאַך אױפֿטון [לטובה], אַז ס'איז צוויי איז עס שטאַרקער. פאַרוואָס, [ווייל] יעדער איז אַן אַנדערע מִדָּה, יעדער האָט אַן אַנדערע בְּחִינָה.

ווי די גמרא זאָגט^ל, אַזוי ווי מ'איז נישט גלייך [אדם אחד לחבירו] אין די פֿרָצופֿין, [אַזוי איז מען נישט גלייך אויך] אין די דַּעוֹת, און אין די מִרְאוֹת, [נאָר] יעדער איז געבוירן מיט אַן אַנדערע בְּחִינָה, אין אַחַד דּוֹמָה לַחֲבֵירוֹ אין קיין שום זאַך.
איז דאָ די הַשְׁלָמָה אין אַנדערע זאַכן [כמה שלומד כל אחד מחבירו, און דורכדעם וואָס] מ'לערנט זיך אַיינער פונעם אַנדערן, איז מען שטאַרקער אין די קְדוּשָׁה.

לג

[און] אַזוי פאַרקערט אויך [שלומדים אחד מחבירו שלא לטובה, און] אַז ס'טרעפט זיך אַיינער אַ פֿאַרשלעפטע קרענק, און אַז ס'ווערט צוויי און ס'ווערט דריי, ס'ווערט פֿיר, ווערט עס שטאַרקער, קענען זיי מִחֲרִיב זיין אַסאַך מער.
ס'איז אויך די זעלבע סְבָרָא, נישט פֿאַר דעם ווייל דער 'זְכוּת' [ווערט גרעסער, נאָר] דער 'פֿח' איז שטאַרקער. [אַבער] דעס איז דער כֹּחַ פון די סְטָרָא אַחֲרָא, ס'קומט דאָך פון זייער פֿח, [און] ס'האָט טאַקע אויך אַ שטאַרקערן כֹּחַ [כשהם מרובים העושים, מכשהם מועטין העושים].

ס'איז ביידע אָמֶת [הן לזכות והן לחובה, און] ס'איז גאַרנישט קיין קְשִׁיָּא.

התורה, שהרבים העוברים על התורה עונשן מרובה מהמועטין העוברים בה, דזכות הרבים מרובה מזכות המועטין שמענו, עונש הרבים מרובה מעונש המועטים לא שמענו. [ונשאר שם בקושיה].

^ל במשנה סנהדרין (לו): לפיכך נברא אדם יחיד, ללמדך שכל המאבד נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו איבד עולם מלא, וכל המקיים נפש אחת מישראל מעלה עליו הכתוב כאילו קיים עולם מלא. ומפני שלום הבריות, שלא יאמר אדם לחבירו אבא גדול מאביך. ושלא יהו המינים אומרים הרבה רשויות בשמים. ולהגיד גדולתו של הקב"ה, שאדם טובע כמה מטבעות בחותם אחד [פרש"י: היינו אותו ברזל שהצורה חקוקה בו], כולן דומין זה לזה [כל המטבעות שאדם טובע על ידי ברזל אחת כולן דומין], ומלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא טָבַע כל אדם בחותמו של אדם הראשון [שבחותם הראשון כל הדורות טבועות, שלא היה תחלה אלא חותם אחד], ואין אחד מהן דומה לחבירו. לפיכך כל אחד ואחד חייב לומר בשבילי נברא העולם [כלומר חשוב אני כעולם מלא, לא אטרד את עצמי מן העולם בעבירה אחת. וימשוך ממנה].

ובגמרא שם (לה): ומפני מה אין פרצופיהן דומין זה לזה, שלא יראה אדם דירה נאה ואשה נאה ויאמר שלי היא וכו'. תניא היה רבי מאיר אומר, בשלשה דברים אדם משתנה מחבירו, בקול, במראה, ובדעת. בקול ובמראה משום ערוה, ובדעת מפני הגולגולין והחמסנין.

ובגמרא ברכות (נח): ואמר רב המנונא, הוואה אוכלוסי ישראל [פרש"י: חיל גדול של ששים רבוא] אומר בְּרוּךְ הָקָדֵשׁ, [והוואה] אוכלוסי עכו"ם אומר בּוֹשָׁה אֶמְכֶּם וגו' [ירמ' (יב). תנו רבנן הוואה אוכלוסי ישראל אומר בְּרוּךְ הָקָדֵשׁ [פרש"י: היודע מה שבלב כל אלה], שאין דעתם דומה זה לזה, ואין פרצופיהן דומים זה לזה. ובתנחומא פנחס (סימן י'): אם ראה אוכלסין הרבה של בני אדם אומר בְּרוּךְ הָקָדֵשׁ, כשם שאין פרצופותיהם שוין זה לזה כך אין דעתם שוין זה לזה, אלא כל אחד ואחד יש לו דעת בפני עצמו, וכן אומר (איוב כה) לַעֲשׂוֹת לְרוּחַ מִשְׁקָל וּמִסָּה תִּפֵּן בְּמִדָּה, כל בריה ובריה יש לו דעת בפני עצמו.

לד

איבערדעם זאג איך פֿעוד מוֹעֵד, פֿעוד מוֹעֵד דאָרף מען זיך אויף דעם אומקוקן, מ'דאָרף זיך 'היטן' פון דעם, [און] מ'זאָל נישט האָבן קיין שייכות [עם כאלו].

לה

ישׁוב קושיא ה

וזהו ענין המשל במי שכבר יש לו נר והגיע עמוד השחר, אבל עדיין אינו יודע את הדרך עד שמגיע לפרשת דרכים, והנמשל הוא דאף מי שכבר יש מצוה ותורה, מכל מקום עדיין יכול הוא ליפול בדרכים לא טובים, עד שזוכה להבחנה של תלמיד חכם דסליק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, שאז יש בו הכח להבחין בכל ענין איהו הדרך הישרה שצריך לילך בה

איבערדעם דאָס איז דער פֿשט [בענין] 'הפרשת דרכים' שבמשל הגמרא.

[כי העולם הזה דומה 'ללילה', כי בכל דבר יש נסיון, וצד סכנה לנטות מדרך הישר, וכמבואר לעיל באורך^{לז}. און אז] ער האָט אַ לעכט אין די האַנט, פון מַצוֹת, ווערט ער ניצול [ממקצת פורעניות (רש"י), וכדמיון המשל שניצול מן הקוצים והגומות].

[און ווען] ס'ווערט עמוד הַשַּׁחַר, [מרויח עוד כן] ער האָט שוין נישט מוֹרָא פֿאַר לִסְטִים און פֿאַר חַיּוֹת. [ובנמשל הוא עסק התורה, שמאירה לו את עינים יותר].

[אמנם אף כשכבר עוסק בתורה, מכל מקום] ער ווייסט אָבער אַלץ נישט 'וואָס פֿאַר אַ וועג' ער וועט גיין. [שהרי] ער קאָן נאָך אַריינפאלן אין אַ דֶרֶךְ אַרְיִין [וואָס] ער זאָל טון דעם אַלעס וואָס די קוצים און די פֿקֶקנים און די לִסְטִים [ווילן, און טוען]. ער קאָן נאָך [אַלץ] אין אַלעמען אַריינפאלן.

[אַבער] אַז דער אייבירשטער העלפט ער איז סליק שְׁמַעְתָּא 'אַליבא דְּהַלְכָתָא', ער איז בִּפְנֵי 'מִבְחִין' צו זיין ביי אַ 'פֿרָשַׁת דְּרָכִים', דער וואָס ער ווייסט [להבחין]. אזי הוא מרויח גם זה לידע את הדרך הנכון שצריך לילך בה].

לו

אבל מכל מקום נקמו בגמרא רק המשל של מי שהגיע לפרשת דרכים, ולא למי שהגיע לדרך ברור. יען כי בעולם הזה לא נמצא שום דבר וענין שאין בו 'פרשת דרכים' רק דרך ברור ומסילה ישרה. והעצה הוא להתייגע בתורה כל כך עד שיוכה להסיק כל שמעתתא וענין אליבא דהלכתא, ואז ידע את הדרך אשר ילך בה

[ומה שלא הזכיר בהמשל שמוצא דרך פשוט, רק ענין פרשת דרכים, הוא יען כן] דאָס איז גאָרנישט פֿאַרהאַנדן אַז ס'זאָל נישט זיין קיין 'פֿרָשַׁת דְּרָכִים', [ווייל] אַלדינגס קאָן מען נוצן אויף אַ גוטן דֶרֶךְ, און חֲלִילָה אויף אַ שלעכטן דֶרֶךְ.

[נאָר] אַז דער אייבירשטער העלפט ער איז שוין סליק שְׁמַעְתָּא 'אַליבא דְּהַלְכָתָא, [הוא במדריגה כזו, אז] ער קען 'אויסהאַלטן' אַ פֿרָשַׁת דְּרָכִים, [ויכול לכון באיזה דרך לילך].

לז

- דאָס איז אָבער נישט יעדערער^{לח} [קען דאָס אליין וויסן, דערפֿאַר] דאָרף מען זיך 'אונטערװאַרפֿן' [תחת מי שגדול ממנו], דאָרף מען וויסן [לשמוע] וואָס 'יענער' זאָגט, [ולהכניע] אונטער אַ הִנְהָלָה. [שהרי] אַז נישט הערט זיך אויף דער גאַנצער כַּח. אַז מ'האָט נישט קיין כַּח, אַז ס'איז נישטאַ קיין כַּח פון קיין הִנְהָלָה.

^{לז} ועיין בענין זה במסלת ישרים (פרק ג) מה שביאר בכוונת מאמר הגמרא בבא מציעא (פג:) מאי דכתיב תִּשָּׁט חֲשֹׁךְ וְיִהְיֶה לַיְלָה בו תִּרְמַשׁ כָּל חֲתוּי יַעַר, זה העולם הזה שדומה ללילה וכו'.

^{לח} וזהו שאמרו בהמשל ונמשל, דאף מי שכבר יש בידו נר מצוה ותורה אור, עדיין הוא צריך לזכות להמדריגה שיוכל להבחין בפרשת דרכים, והוא המדריגה דסליק ליה שמעתתא אליבא דהלכתא, שלזה צריך סייעתא דשמיא מיוחדת, וכדמסיק רבינו.

[והרי] מיט 'ליצנות' קאן מען מכחיש זיין אפילו השמש בצְהָרִים. –

לח

דאָס איז דער פֿשט, אַז ס'איז 'הגִּיעַ' לְפָרֶשֶׁת דְּרָכִים, אַז מ'הָאָט דערגרייכט אַז מ'קאָן עומד זיין 'אַקעגן' אַ פֿרֶשֶׁת דְּרָכִים, דעמאָלטס [מוצא דרך הנכון, וניצול מכולם].
[דאָגט די גמרא] וויאָזוי קאָן מען דאָס דערגרייכן, אַז ס'איז סליק שְׁמַעְתָּא [אליבא דהלכתא].

[און צו דעם] מוז מען דאָך האָבן סייַעַתָּא דְשְׁמִיאָט, [וכמו שדרשו מהפסוק] וְהָ עָמוּ, שְׁהִלְכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם^ט. [דע"י עזר ממרזם] קאָן זיין סליק שְׁמַעְתָּא אַליבא דהלכתא.

לט

ישוב הקושיות בפרשת בחקותי

ישוב קושיא ג

ובדרך זה יבואר גם המדרש שאמר דוד, חשבתי ברכות והם מאל"ף עד תי"ו, כי באמת כל התורה מלאה ברכות מתחלתה ועד סופה, אבל דא עקא שבאמצע יש בה גם בחינת סם המות שהוא באם לא זכה, ואף שבה חללות והתקלות הם מעטים בה, וכדמיון מוא"ו עד ח"א, אמנם וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁהֵן 'הַפּוּכוֹת', דגם במעט הזה יש בו הכח לקלקל ולהפך ח"ו דברי התורה מברכה לקללה, ומוזה נתיירא דוד

הָאָט דאָ דוד המלך געזאָגט, די בְּרָכוֹת זענען פֿון אַל"ף ביז תי"ו, ס'איז נישטאָ אַ תְּנוּעָה [אחת] אין די תּוֹרָה הַקְדוּשָׁה [וואָס] ס'זאָל נישט זיין פיל מיט בְּרָכוֹת.
[אַבער] 'אינדערמיט' איז אָבער דאָ קְלָלוֹת, [שיש בתורה גם כח סם המות באם ח"ו לא זכה. און] אפילו ס'איז נאָר פֿון נא"ו ביז ה"א, [אמנם הלא] ס'איז אָבער 'הַפּוּכוֹת', [וואָס] ס'ווייזט אַז ס'הָאָט אַ כַּח איבערצודרייען, ס'קאָן נעמען די אַלע בְּרָכוֹת חֲלִילָה און איבערדרייען, וְלֹא עוֹד אֵלָּא שֶׁהֵן הַפּוּכוֹת.
[און] פֿאַרדעם הָאָט ער מוֹרָא [געהאַט], הָאָט ער אָנגעהויבן מוֹרָא צו באַקומען.

מ

ישוב קושיא ד

אמנם לעומת זה יש נחמה, כי אם זכיתם הריני 'הופך' לכם 'הקללות' לברכות, שיש גם בחינת הפיכה לטובה, שאף מי שנכשל בדרך לא טובה, יכול לשוב בתשובה ולהפך עצמו לילך בדרך האמת, אם יתבונן לשוב בעוד מועד

נאָר [לעומת זה יש נחמה, כי] אַם זְכִיתֶם הֲרִינִי 'הוֹפֵךְ' [לכם 'הקללות' לברכות], אָפִילוֹ חֲלִילָה פֿאַרקערט, דעם שלעכטן וועג, קאָן מען [אויך] אויסדרייען, און מ'קאָן זיך אַרייַנדרייען צוריק אין גוטן וועג, אַז מ'באַרעכנט זיך בַּעֲד מוֹעֵד.
הָאָט דוד המלך געזאָגט, [ווען] איך האָב געזען דאָס הַתְּבוֹנָנוֹת פֿון דעם, הָאָב איך געזען [אימתי כ] שְׁתִּשְׁמְרוּ אֶת תּוֹרָתִי, [לכך נאמר אַם בְּחֻקֵּי תִלְכוּ, וכפירש"י] שְׁתִּהְיוּ עֲמִלִים בַּתּוֹרָה, ברויך מען זיין עֲמֵל בַּתּוֹרָה, [ובזכות היגיעה בתורה יסייעוהו מן השמים] אַז מ'זאָל קאָנען וויסן [דעם ריכטיגן וועג].

^ט וכלשון רש"י בהנמשל: אם יזכה 'שיסייעוהו מן השמים' וכו' להורות כהלכה וכמשפט.

^ט בגמרא סנהדרין (עג:); דוד, דכתיב וכו' וְהָ עָמוּ (שמואל א' טז, יח, יח, יד), שְׁהִלְכָה כְּמוֹתוֹ בְּכָל מְקוֹם.

מא

ישוב קושיא ב

ומביא המדרש זאת על הפסוק **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, שגרמו בלשון הליכה ענין משל 'הפרשת דרכים' שבמרא, הצריך לבחור ולכוון באיזה דרך לילך בה, וזהו רק על ידי שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בתורה וכפירש"י, עד שיזכה להסיק שמעתא אליבא דהלכתא

איבערדעם זאָגט ער **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, [דאס תהיו עמלים בתורה] וועט עטס קאָנען גיין אין אַ דָּרָךְ.

אז נישט, ווייסט מען נישט [באיזה דרך לילך] אין דעם פֿרשֶׁת דְּרָכִים.

איבערדעם זאָגט ער **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**, שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בתורה. אז מ'איז עִמֵּל בַּתּוֹרָה [מסייען לו מן השמים לידע ולמצוא דרך הנכון].

מב

ישוב קושיא א

ומה שנקט הכתוב לשון 'בְּחַקְתִּי' דייקא, הוא על דרך שפירשו כאן במדרש, דקאי על חקות שְׁחַקְתִּי בָּהֶם שְׁמַיִם וְאָרֶץ. ולדרכינו הכוונה שכך נחקק בהבריאה, שבשמים יש מלאכים שעובדים את ה' כראוי, אבל בארץ הוא עולם הבחירה והנסיון, ולכן בכל ענין שבארץ יש גם דרך שיכולין להכשל בה, ולזה צריך שְׁתַּחֲוִי עֲמִלִים בַּתּוֹרָה עד שיזכו לכוון דרך האמת

[והנה] דער מדרש זאָגט^{מא}, **אם בְּחַקְתִּי, חֲקוֹת שְׁחַקְתִּי בָּהֶם שְׁמַיִם וְאָרֶץ**.

[ויש לומר הכוונה, דהנה] פֿאַרוואָס איז דאָס אַזוי [שיש מקום לטעות אף בדברי תורה, עד שצריכין כל כך סייעתא דשמיא לכוון לדרך האמת, זהו] ווייל אַזוי איז באַשאַפֿן [די וועלט], אַזוי איז די בְּרִיאַת הָעוֹלָם [שהוא מלא נסיונות בכל ענין], די בְּרִיאַת הָעוֹלָם [פון] 'די' וועלט איז אַזוי באַשאַפֿן געוואָרן, אַז ס'איז סוֹבֵל [כל מדות רעות ודיעות של טעות וְרָשָׁע].

וואָרן ס'איז דאָ אַנדערע עוֹלָמוֹת, העכערע, דאָרט איז נישטאָ קיין נְסִיוֹנוֹת. [און] אויף דעם איז [שוין] דאָ גענוג מְלָאכִים וואָס זיי דינען דעם באַשעפֿער.

[אָבער] 'דער' עוֹלָם איז באַשאַפֿן געוואָרן [במילוי נסיונות, ונצרך] אַז מ'זאָל האָבן אַ דַּעַת, מ'זאָל זיך נישט לאָזן פון אַלע, פון די אויבִים און פון די שוֹנְאִים פון די וואָס זענען מִבְּחוּץ וּמִבְּפָנִים, פון דעם וָרָדוּ בָּכֶם וּמִכֶּם, [די וואָס] ס'איז מִכֶּם טאַקע, צווישן זיך. איבעראַל איז פֿאַרהאַנדן אינעווייניגסטע וואָס זיי זענען אין דעם דָּרָךְ [הלא נכון], און די קריכן אריין אין פֿנימיות הַלֵּב, בָּכֶם וּמִכֶּם.

מג

איבערדעם האָט דער בורא כָּל עוֹלָמִים געזאָגט [אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ, שעל ידי שתהיו עמלים בתורה תוכלו 'להתהלך' בדרך הנכון שבתורה, שגם בה יש בה שני דרכים, דזהו מכלל 'החקים' שחקקתי בהם שמים וארץ, וואָס] אַזוי איז באַשאַפֿן געוואָרן די וועלט [שהיה עולם הנסיון].

^{מא} בויקרא רבה (לה, ד): **אם בְּחַקְתִּי תִלְכּוּ**. חקים שבהם חקקתי את השמים והארץ, שנאמר (ירמ' לג, כה) **אם לא בְּרִיתִי יוֹמָם וְלַיְלָה חֲקוֹת שְׁמַיִם וְאָרֶץ לא שְׁמַתִּי**, חקים שבהם חקקתי את השמש ואת הירח, שנאמר (שם לא, לד) **כֹּה אָמַר ה' נָתַן שְׁמִי לְאוֹר יוֹמָם חֶקֶת יָרֵחַ וְכוֹכְבִּים לְאוֹר לַיְלָה**, חקות שבהם חקקתי את הַיָּם, שנאמר (משלי ח, כט) **בְּשׁוּמוֹ לַיִם חֶקוֹ**, חקות שבהם חקקתי את החול, שנאמר (ירמ' ה, כב) **אֲשֶׁר שְׁמַתִּי חוֹל גְּבוּל לַיִם**, חוקים שבהם חקקתי את התהום, שנאמר (משלי ח, כז) **בְּחֶקֶן חוּג עַל פְּנֵי תְהוֹם**, חוק וחוג לגזירה שוה.

מד

ברכת הקודש

און דער אייבירשטער זאל העלפן:

אַז מ'האַט סײַעֲתָא דְשִׁמְיָא, און אַז מ'מײַנט דעם אָמֶת, [און] מ'איז זיך מְכַנֵּיעַ, אַז מ'האַט הַכְנָעָה, [אזוי יכולין לכוון לדרך האמת שבתורה, ובעבודת המדות].
וואָרן דער שוֹרֶשׁ פון אַלעמען, איז דְעוֹת נְפֻסָּדוֹת [בהבנת התורה ודרך העבודה], מיט גְאוּת, [וואָס] דאָרט איז דער מְקוֹר [כל המדות רעות], מיט דעם ווערט מען געבוירן^{מב}. מיט דעם ווערט מען געבוירן, מיט דעם [עם מדת הגאות, און] דאָס איז דער שוֹרֶשׁ פון די אַלע עֲנָיִים^{מג}.

[און] אַז דער אייבירשטער העלפט, מ'איז זיך מְכַנֵּיעַ, און מ'מײַנט דעם אָמֶת. [אזוי מוציא את דרך האמת שבתורה].

דער בּוֹרָא פֿל עוֹלָמִים זאל אונז העלפן:

מ'זאל מיר גיין בְּדֶרֶךְ הַיֶּשֶׁר.

און מ'זאל קאַנען דורכפירן, לְתוֹרָה וּלְתַעֲוָה^{מד}.

ס'זאל אַרויסקומען אַ כְּבוֹד שְׁמַיִם.

מ'זאל זיך קאַנען מְשָׁלִים זיין אין די תּוֹרָה.

מ'זאל מַעֲמִיד זיין דורות מיט דוֹרֵי דוֹרוֹת [פון] אידישע קינדער.

ביז מ'וועל מיר זוכה זיין בְּמַהֲרָה, מְקַבֵּל צו זיין פִּנְי מְשִׁיחַ צִדְקָנוּ בְּאַנְפִּין נְהִירִין, בְּמַהֲרָה בְּיַמֵּינוּ אָמֵן.

^{מב} כמבואר באורך ביושר דברי אמת (אות א-ב) וז"ל: כי בעוה"ר בדור הזה גבר עון הקנאה ושנאה שבא מגבהות הלב, אשר באמת אם יהיו כל הימים דיו וכו' אין מספיקים לכתוב חללה של רשות כמו שאמרו רז"ל (שבת יא.), ולדעתי רמזו לגבהות הלב, שנוטה האדם למלון על מי שתחתיו במדרגה, כי רשות לשון מלכות כנודע. וענין מחשבות הגבהות לא יספיקו פיות האדם כל ימיו לדבר בהם, כי עמוק עמוק הוא מאד למי שרוצה לחפש אחריו לסלקו, ולזכות אחר כך למדת השפלות הלב בלב שלם, על זה אמרו חז"ל (עבודה זרה כ:): ענוה גדולה מכולן וכו'.
○ ואמנם באמת ובאמונה, מי שלומד היטב בספרי מוסר, וזכה לשמוע מפי קדושי עליון החכמים השלימים באמת, ויש לו מוח בקדקדו, ולב חרד לעבודת השי"ת לאמיתו, לא לרמות את עצמו ולהשטות את עצמו, אמינות ענין זה ברמז נמרץ ובקיצור גדול הוא זה, כי באמת האדם מוטבע על זה ונולד בזה שיגבה לבו, כמו שאמרו חז"ל (שמות רבה כג, יג. ועי' חגיגה יג:): ארבעה מיני גאים בעולם, ואדם מתגאה על שיש לו גדלות וגבהות נפש הרע שנתעברה בו. ○ והשי"ת הזמין לי מְשָׁל אָמֶת על זה, אדם נוסע בדרך בעגלה וישן, ונוסע עמו בעל העגלה על הר אחד גבוה, ואחר כך כשהוא בא על ההר ואז הדרך ישר, כי כבר עבר הזקיפה והשפוע, ואחר כך אם נתעורר האדם הישן ואומרים לו שהוא על ההר, אינו מאמין, מפני שאינו רואה שום סימן, כי אילו ראה בראשונה השיפוע שנסע ועלה עליו ידע, אבל כעת הוא שוה אליו, מהיכי תית לו לומר שהוא בהר. ואך יתוודע לו אחר כך, כשיירד מן ההר בשפוע השני היורדת מן ההר לבקעה, יבחין שהיה מתחלה בהר. ○ ובאמת הגבהות נדמה להר גבוה, ואילו היה האדם מרגיש בעת שלבו מתגדל בקרבו, בודאי היה מבחין זה שיש לו גדלות וגבהות והוא עלה להר, אבל האדם נולד על זה ההר שהוא הגבהות, כמו שאמרו חז"ל (שם) ואדם מתגאה על כולם, ולפיכך דומה לו שאין לו גבהות ואינו בהר כלל, והאיך יבחין זה, אם לא שירד מן ההר לגמרי לרגלי ההר על הבקעה ממש, דהיינו שירגיל את עצמו בכניעה ושפלות בלב ובמעשה, והעיקר בלב, ויתוודע לו האמת. ○ כי באמת מי שיפתח לו השי"ת עיני הכרתו, רואה שפלותו תמיד, ומתבייש את עצמו תמיד. קל וחומר בחושבו בגדלות יוצר כל מעשי בראשית ב"ה וכו', אשר מחמת כושה ממנו הוא כאין נגדו מכל וכל. רק מחמת זוהמת הנחש שמעוור עיני האדם מלהביט אל האמת, ובזוהמא זו נולד האדם מחטא אדם הראשון, על ידי זה נדמה לו כל הגבהות בלב, ועיניו טח מראות תמיד יראה ופחד השי"ת בלב, ואינו יודע ואינו מרגיש בגבהות לבו כלל, כי הוא נולד וגדל בזה מעט מעט בכל יום גדול מחבירו. [ועיין עוד שם באורך].

^{מג} ועיין בזה בלשון רבינו בעל הגאולה ועז"ת (סוף סימן קיח).

^{מד} לשון הפסוק בישעי' (ח, כ) ויע"ש שם טז, והוא כינוי לתורה, כמבואר שם במפרשים. [ועיין בזהר הק' (ח"ג דף צ:): תורה דא תורה שבכתב, תְּעוּדָה דא תורה שבעל פה, תורה שבעל פה לא שריא באתר פגים, דהא תתורה שבכתב אתבני וכו'].